

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

**«ΠΩΣ ΑΡΘΡΩΝΕΤΑΙ Ο ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ: ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ
ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΛΟΓΟΥ»**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ
ΚΟΛΟΚΥΘΑ ΕΥΘΥΜΙΑΣ
ΑΜ 2538
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
Κα ΣΟΦΙΑ ΤΡΙΛΙΒΑ

ΡΕΘΥΜΝΟ, 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	4
1.ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	6
2.1 Σχετικά με το φαινόμενο του ρατσισμού.....	6
2.1.1 Οι όροι «φυλή» και «ρατσισμός»	6
2.1.2 Η ιδεαλιστική οπτική του ρατσισμού.....	7
2.1.3 Ο ρατσισμός κατά τον Balibar.....	8
2.1.3.1 Τι είναι ο ρατσισμός.....	8
2.1.3.2 Μετασχηματισμοί του ρατσισμού.....	9
2.1.4 Ρατσισμός και εθνικισμός.....	11
2.2 Κριτική Ανάλυση Λόγου.....	13
2.2.1 Ιστορική αναδρομή και θεωρητικό υπόβαθρο.....	13
2.2.2 Τι είναι η Κριτική Ανάλυση Λόγου και η έννοια του Λόγου.....	14
2.2.3 Γλώσσα.....	16
2.2.4 Η έννοια της ιδεολογίας και της εξουσίας στην Κριτική Ανάλυση Λόγου.....	17
2.3 Ερευνητικά ερωτήματα.....	18
3. ΜΕΘΟΔΟΣ.....	19
3.1 Επιστημολογία	19
3.1.1 Ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός και τα χαρακτηριστικά του.....	19
3.1.2 Χαρακτηριστικά κοινωνικού κονστρουξιονισμού.....	19
3.2 Μεθοδολογία.....	22
3.2.1 Περιγραφή των videos.....	22

3.2.2 Στάδια ανάλυσης.....	23
4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ.....	24
4.1 Οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο της Ελλάδας.....	24
4.2 Ανάλυση videos.....	27
4.2.1 Οπτική ανάλυση.....	28
4.2.2 Ιδεολογική τοποθέτηση της Νέας Δημοκρατίας.....	29
4.2.3 Επιχειρηματολογία.....	33
5.ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	39
6.ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ.....	41
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	42
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	45

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Κατ' αρχάς, θα ήθελα να ευχαριστήσω την εποπτεύουσα της πτυχιακής μου εργασίας κα Σοφία Τριλίβα, αναπληρώτρια καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας του Τμήματος Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης, τόσο για την άμεση απόκρισή της στα ερωτήματα που προέκυπταν καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας όσο και για τη συνολική της βοήθειά. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Άρτεμη Χριστινάκη και τη Μαρία Καλησπεράτη για την αρωγή, την ενθάρρυνση και τις εύστοχες παρατηρήσεις.

1.ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία διερευνά το φαινόμενο του ρατσισμού με βασικό ερευνητικό ερώτημα τον τρόπο με τον οποίο αρθρώνεται ο ρατσιστικός λόγος. Τα δύο υποερωτήματα αφορούν την ιδεολογική τοποθέτηση της Νέας Δημοκρατίας όπως παρουσιάζεται από τον κ. Σαμαρά. Το δεύτερο αφορά την επιχειρηματολογία που χρησιμοποιεί ο κ. Σαμαράς μέσω της οποίας προσπαθεί να προσεγγίσει το εκλογικό σώμα. Το υπό μελέτη υλικό είναι δύο videos του κ. Σαμαρά τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την προεκλογική περίοδο του 2012. Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η Κριτική Ανάλυση Λόγου και υιοθετήθηκε η επιστημολογία του Κοινωνικού Κονστρουξιονισμού. Επίσης, έγινε αναφορά στις αντιλήψεις του Balibar σχετικά με τον ρατσισμό και τις τροποποιήσεις του φαινομένου. Βασικές θέσεις είναι ότι ο ρατσισμός αποτελεί ένα ρευστό, πολυσύνθετο φαινόμενο που τροποποιείται συνεχώς. Παράλληλα, εγγράφεται σε λόγους και πρακτικές με απόρροια τη δημιουργία διαχωρισμών μέσω της στιγματοποίησης του 'άλλου'. Επιπρόσθετα, γίνεται αναφορά στον νεορατσισμό, που αφορά τις αξεπέραστες πολιτισμικές διαφορές, και στη σύνδεση εθνικισμού και ρατσισμού. Το βασικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι ο ρατσισμός αρθρώνεται μέσω της ρητορικής του φόβου και της ανασφάλειας. Τα ιδεολογήματα αυτά στηρίζονται στη δημιουργία στερεοτύπων, απόδοσης αρνητικών χαρακτηριστικών των προσφύγων και κατασκευής τους ως απειλή τόσο για το έθνος όσο και για το άτομο. Η επιχειρηματολογία που χρησιμοποιήθηκε εμπεριείχε την αρνητική παρουσίαση των προσφύγων ως μείζον πρόβλημα για την Ελλάδα και την τεχνική της θετικής αυτοπαρουσίασης του κ. Σαμαρά. Στο τέλος της έρευνας αναφέρθηκαν οι περιορισμοί της και προτάσεις για το μέλλον.

2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Σχετικά με το φαινόμενο του ρατσισμού

2.1.1 Οι όροι «φυλή» και «ρατσισμός»

Ο όρος «φυλή» προϋπήρχε των επιστημονικών επιτευγμάτων και χρησιμοποιούνταν για τη δικαιολόγηση ρατσιστικών συμπεριφορών υπερασπίζοντας την ανωτερότητα κάποιων φυλών και κατ' επέκταση την κατώτερότητα άλλων. Τον 18^ο αιώνα πραγματοποιήθηκε η ταξινόμηση φυτών και ζώων, συμπεριλαμβανομένου του ανθρώπου, κυρίως από τον Karl Linné. Από τη στιγμή της ταξινόμησης του homo sapiens ανά είδος, γένος, ομοταξία, η ιστορία της ανθρωπότητας γινόταν αντιληπτή υπό το πρίσμα της φυλής (Schnapper, 2001). Έτσι, στο τέλος του 18^{ου} αιώνα ο ρατσισμός εγκαθιδρύθηκε και επιστημονικά. Εντούτοις, από τη δεκαετία του 1930 η έννοια της φυλής αμφισβητείται από τους περισσότερους βιολόγους και πολιτισμικούς ανθρωπολόγους (Schnapper, 2001). Δύο λόγοι που συνετέλεσαν στην αμφισβήτηση είναι η αρχή της κατάρριψης των ισχυρισμών περί ύπαρξης φυλών μέσω ερευνών και πειραμάτων και η μη ύπαρξη σύμφωνης από την επιστημονική κοινότητα κατηγοριοποίησης του ανθρώπινου είδους (Rattansi, 2007).¹

Όμως, η επιστημονική κατάρριψη της ύπαρξης των φυλών δεν αποδείχτηκε αρκετή για να καταπολεμηθεί το φαινόμενο του ρατσισμού. Ο όρος ρατσισμός δημιουργήθηκε την δεκαετία του 1930 και σχετιζόταν κατά βάση με τις θεωρίες που χρησιμοποιούσαν οι Ναζί για να διώξουν τους Εβραίους (Fredrickson, 2001). Ο ιστορικός Barzun δημοσίευσε το 1937 το πρώτο βιβλίο γραμμένο αποκλειστικά για το θέμα, όπου εκτός των άλλων ανέφερε ότι το επιχείρημα περί κατώτεροτητας κάποιων «φυλών» είναι λανθασμένο και δεν έχει αποδειχτεί. Τις μεταπολεμικές δεκαετίες χαρακτηρίζονταν συχνά ως ρατσιστικές οι σχέσεις μεταξύ των Ευρωπαίων και Αφρικανών ή απογόνων αυτών, ιδίως σε πρώην αποικίες ή σε κοινωνίες στις οποίες είχε επιβληθεί η σκλαβιά (Fredrickson, 2001). Οι τεταμένες σχέσεις τους οδήγησαν στη δημιουργία μεγάλης βιβλιογραφίας σχετικά με τις καταβολές και την ανάπτυξη της ιδεολογίας της Λευκής Κυριαρχίας (White Supremacy). Με την πάροδο του

¹ Πλέον, είναι ευρέως αποδεκτό από επιστήμονες της γενετικής ότι οι γενετικές διαφορές μεταξύ των ατόμων που θεωρείται ότι ανήκουν στην ίδια φυλή είναι περισσότερες από τις γενετικές διαφορές των ατόμων που θεωρείται ότι ανήκουν σε διαφορετική φυλή (Rattansi, 2007).

χρόνο η εστίαση μεταφέρθηκε στα μοτίβα και στις συλλογιστικές που επιφέρουν ρατσιστικές διακρίσεις (Fredrickson, 2001).

2.1.2 Η ιδεαλιστική οπτική του ρατσισμού

Σύμφωνα με την Bonilla-Silva (1997) οι περισσότεροι ερευνητές αντιλαμβάνονται τον ρατσισμό ως ένα αμιγώς ιδεολογικό φαινόμενο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να το διερευνούν κυρίως κοινωνικοί ψυχολόγοι, οι οποίοι προτείνουν την παρακάτω οπτική, η οποία μάλιστα επικρατεί στις κοινωνικές επιστήμες. Κατ' αρχάς, ο ρατσισμός ορίζεται ως ένα σύνολο ιδεών και πιστεύω. Τα πιστεύω είναι πιθανό να οδηγήσουν στη δημιουργία προκαταλήψεων και αρνητικών συμπεριφορών έναντι μεγάλων ομάδων ανθρώπων. Οι προκαταλήψεις με τη σειρά τους είναι πιθανό να επιφέρουν διακρίσεις έναντι φυλετικών μειονοτήτων.

Πρόκειται για ένα εξαιρετικά απλουστευτικό σχήμα με πληθώρα περιορισμών. Αρχικά, μέσω του παραπάνω ορισμού ο ρατσισμός τοποθετείται εκτός των δομών και των θεμελίων του κοινωνικού συστήματος (Bonilla-Silva, 1997). Αυτομάτως, γίνεται η παραδοχή ότι δομή της κοινωνίας δεν είναι ρατσιστική. Κατ' επέκταση, η ευθύνη για την υιοθέτηση μιας καταπιεστικής ιδεολογίας επιρρίπτεται στο άτομο. Δηλαδή θα πρέπει να διερευνήσουμε το άτομο για να βρούμε τους λόγους για τους οποίους τον ενστερνίστηκε. Συνεπώς, ο ρατσισμός γίνεται αντιληπτός ως ένα ψυχολογικό φαινόμενο που θα πρέπει να εξετάζεται σε ατομικό επίπεδο, υπό την οπτική μάλιστα του άκαμπτου παραλογισμού (Bonilla-Silva, 1997). Αυτή η άποψη είναι λογικό επακόλουθο των προαναφερθέντων παραδοχών. Από τη στιγμή που η κοινωνία δεν είναι ρατσιστική, οι ρατσιστές είναι μη λογικοί ή χαμηλής νοημοσύνης.

Επίσης, ο ρατσισμός νοείται ως φανερό φαινόμενο που εκφράζεται στη συμπεριφορά αφού δεν είναι κάτι παραπάνω από παράλογες ατομικές πεποιθήσεις (Bonilla-Silva, 1997). Στη συνέχεια, γίνεται αντιληπτός ως στατικός, ως अपαράλλαχτος και ανεπηρέαστος από τις ιστορικές συνθήκες αντίληψη. Αυτή η πεποίθηση είναι πλήρως αστήρικτη ακόμα και αν γίνει δεκτό ότι ο ρατσισμός είναι προϊόν ατομικών ιδεολογιών, αυτές τροποποιούνται με το πέρασ του χρόνου. Άρα, θα έπρεπε να αλλάζει και η αντίληψη του ρατσιστικού φαινομένου. Η συγκεκριμένη παραδοχή συνδέεται με την ερμηνεία του σύγχρονου ρατσισμού ως κατάλοιπο παλαιότερων ρατσιστικών καταστάσεων όπως η υποδούλωση Αφρικανών (Bonilla-Silva, 1997). Τέλος, ο ρατσισμός αναγνωρίζεται μέσω των ρατσιστικών

συμπεριφορών, οι οποίες αποδεικνύουν την ύπαρξη του ρατσισμού (Bonilla-Silva, 1997).

Είναι φανερό ότι αυτή η οπτική απολιτικοποιεί ένα πλήρως πολιτικό ζήτημα. Εξ αρχής απορρίπτει τη διερεύνηση των κοινωνικών δομών, θεσμών και πρακτικών ενοχοποιώντας το υποκείμενο για ένα άκρως καταπιεστικό και πολυσύνθετο φαινόμενο. Καταληκτικά, δεν αναγνωρίζει τον λανθάνον ρατσισμό ακριβώς λόγω του περιορισμένου πεδίου μελέτης.

2.1.3 Ο ρατσισμός κατά τον Balibar

2.1.3.1 Τι είναι ο ρατσισμός

Το φαινόμενο του ρατσισμού έχει ερευνηθεί από αρκετές διαφορετικές σκοπιές και έχει αποδοθεί σε σωρεία αιτιών. Μία πρώτη διάκριση στην κατεύθυνση της κατανόησής του είναι αυτή του θεωρητικού ρατσισμού από τον αυθόρμητο ρατσισμό, ο οποίος γίνεται αντιληπτός είτε ως ένα φαινόμενο συλλογικής ψυχολογίας ή ως μια λιγότερο συνειδητό χαρακτηριστικό της προσωπικότητας του ατόμου (Balibar, 1991β). Η παραπάνω διάκριση όμως δεν αρκεί για να εξηγήσει όλες τις ιδιάζουσες, διαφορετικές εμφανίσεις του φαινομένου. Έτσι, οδηγούμαστε στον διαχωρισμό του εσωτερικού ρατσισμού, ο οποίος κατευθύνεται σε μία μειονότητα εντός του Έθνους, από τον εξωτερικό ρατσισμό, δηλαδή την ακραία μορφή ξενοφοβίας, όπως και στην εξόντωση έναντι της καταπίεσης (Balibar, 1991β). Ωστόσο, μέσω της διερεύνησης ιστορικών γεγονότων γίνεται εμφανές ότι οι εκφάνσεις ρατσισμού συνδυάζονται με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις αποικιακές πρακτικές καθώς συμπεριλάμβαναν γενοκτονίες πληθυσμών, σκλαβιά και επιβολή δικτατορικών καθεστώτων (Balibar, 1991β).

Λαμβάνοντας τα παραπάνω υπόψιν καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο ρατσισμός κάθε άλλο παρά ενιαίο και στατικό φαινόμενο είναι. Σύμφωνα με τον Balibar (1988) δεν πρέπει να αντιλαμβάνονται τον ρατσισμό ως «μια ουσία δυιστορική ή ως έκφραση μιας άλλης κρυμμένης ουσίας (καπιταλισμός, ιμπεριαλισμός, εθνικισμός)». Αντίθετα, ο ρατσισμός είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο τροποποιείται συνεχώς καθώς εξαρτάται άμεσα από τις ιστορικές συνθήκες. Παράλληλα, εγγράφεται σε πρακτικές, Λόγους, αναπαραστάσεις που στοχεύουν στην διατήρηση ‘καθαρής’ ταυτότητας και στην αποτροπή εισβολής κάτι που επιτυγχάνεται μέσω της στιγματοποίησης του ‘άλλου’ (Balibar, 1991α). Το ‘άλλο’ μπορεί παραδείγματος χάριν να αφορά μια διαφορετική θρησκεία, ή ένα διαφορετικό

όνομα που υποδεικνύει διαφορετική καταγωγή. Πάνω σε αυτά τα χαρακτηριστικά κατασκευάζονται στερεότυπα. Ο συνδυασμός των παραπάνω μπορεί να συνδράμει στον σχηματισμό ρατσιστικών κοινοτήτων (Balibar, 1991α).

Ένα συχνό, εσκεμμένο και μη, λάθος είναι η απόδοση του ρατσισμού σε ψυχολογικά και ατομικά αίτια με προφανές αποτέλεσμα την απολιτικοποίηση του φαινομένου. Για παράδειγμα είναι σύνηθες άτομα που προβαίνουν σε ρατσιστικές δηλώσεις να χαρακτηρίζονται ως τρελά, ασταθή, χαμηλής νοημοσύνης, αμόρφωτα. Όμως, ο ρατσισμός δεν αποτελεί παραλήρημα και ασυναρτησίες κάποιων ατόμων (Balibar, 1991α) αλλά «μια κοινωνική σχέση που σχηματίζει ένα σύστημα αναπαραστάσεων, θεσμών και κινημάτων . . . μια ιστορική ενότητα αντιφατική με άλλες κοινωνικές σχέσεις» (Balibar, 1988) μια σκέψη που επιφέρει συνέπειες σε πραγματικό επίπεδο και παράγει έννοιες συνδεδεμένες με αυτό. Σε μερικές περιπτώσεις ο ενστερνισμός ρατσιστικών απόψεων αποτελεί απόλυτα συνειδητή και συνειδητοποιημένη πολιτική επιλογή με επιθυμητές τις πολιτικές συνεπαγωγές.

Σύμφωνα με τον Balibar (1988) ο ρατσισμός συγκροτεί ένα πεδίο ‘γνώσης’ το οποίο ελκύει και δημιουργεί την «ρατσιστική» κοινότητα. Ο όρος ‘γνώση’ αντιστοιχεί στην επιθυμία για γνώση και στη θέσπιση της αλληλοαναγνώρισης «μεταξύ μιας αυθόρμητης αντίληψης της κοινωνίας και μιας θεωρητικοποίησης της ιστορίας του ρατσισμού». Αυτή η γνώση αναφέρεται σε τρεις διαδικασίες: στην «προσπάθεια θεωρητικής ταξινόμησης των κοινωνικών ειδών», στον «ορισμό θέσεων που ένα υποκείμενο μπορεί να καταλάβει στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων (αλλά και των σεξουαλικών σχέσεων)» και στην «επεξεργασία ενός συστήματος εξηγήσεων (το οποίο αναζητά αιτίες) για το προσωπικό και το συλλογικό πεπρωμένο» (Balibar, 1988). Αυτές οι διαδικασίες στοχεύουν στη διάδοση της αντίληψης για τη διαίρεση του ανθρώπινου ώστε να μεταφερθεί το πεδίο της πάλης των τάξεων στο πεδίο της πάλης των φυλών. Πολλές φορές αρωγοί σε αυτό το εγχείρημα είναι επιστημονικοί κλάδοι όπως η κοινωνιοβιολογία που νομιμοποιούν τις παραπάνω αντιλήψεις. Κύρια λειτουργία του ρατσισμού είναι η «παρουσίαση της πολιτικής ως αισθητικής» με σκοπό την αναπαράσταση αυτού που δεν μπορεί να γίνει κατανοητό με διαφορετικό τρόπο.

2.1.3.2 Μετασχηματισμοί του ρατσισμού

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω η πλειοψηφία των βιολόγων απορρίπτουν την έννοια της φυλής. Πιθανότατα αυτό το εύρημα συνετέλεσε στην τροποποίηση της

ρατσιστικής ιδεολογίας. Πλέον, ο νεορατσισμός δεν βασίζεται στη βιολογική διαφορά και στην ανωτερότητα κάποιας φυλής αλλά στις αξεπέραστες πολιτισμικές διαφορές, στην ασυμβατότητα των τρόπων ζωής και των παραδόσεων και στην επικινδυνότητα της κατάργησης των συνόρων (Balibar, 1988; Balibar, 1991α). Εντούτοις, το φαινόμενο δεν αλλάζει στον πυρήνα του απλά χρησιμοποιεί νέα επιχειρήματα. Η κουλτούρα, όπως η φυλή στο παρελθόν, παγιδεύει άτομα και ομάδες σε μια αμετάβλητη γενεαλογία (Balibar, 1991α). Από τη στιγμή που οι ανυπέβλητες πολιτισμικές διαφορές αποτελούν τη φύση μας, το φυσικό μας περιβάλλον, η απόπειρα υπέρβασης αυτών είναι αναμενόμενο να προκαλέσει αμυντικές αντιδράσεις, επιθετικότητα και διαμάχες. Οι αντιδράσεις αυτές, δηλαδή είναι φυσικές. Εντούτοις, οι υποστηρικτές της παραπάνω άποψης δεν μπορούν να θέσουν με ακρίβεια τα όρια μεταξύ των διαφορετικών ομάδων ούτε να αιτιολογήσουν πιθανούς διαχωρισμούς ενώ είναι εμφανές ότι τοποθετεί το φαινόμενο του ρατσισμού εκτός κοινωνικών, ιστορικών και πολιτικών συνθηκών (Rattansi, 2007).

Παράλληλα, αυτή η νέα έκφανση του ρατσισμού «οφείλει να προσαρμοστεί στη διεθνοποίηση των επικοινωνιών και της κυκλοφορίας της εργασιακής δύναμης και στον μετασχηματισμό των συνόρων σε όργανα κοινωνικής προφύλαξης .. οι νέες «φυλές» της σύγχρονης κοινωνίας είναι οι μετανάστες και οι «κοινωνικά αποκλεισμένοι»» (Balibar, 1988).

Βασικό χαρακτηριστικό της περιόδου στην οποία αναφερόταν ο Balibar και στην Ελλάδα του 2012 κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν οι δηλώσεις που αναλύονται στα videos της εργασίας είναι μια «τάση μετασχηματισμού του θεσμικού ρατσισμού», του ρατσισμού δηλαδή που είναι βαθιά ριζωμένος και ενσωματωμένος στο σύγχρονο κράτος σε «θεσμοποιημένο ρατσισμό συγκρότηση ενός ρατσιστικού Κράτους μέσω ενός πολιτικού κινήματος ικανού να ηγεμονεύσει» (Balibar, 1988). Αυτό σημαίνει ότι τα κοινωνικά προβλήματα ανάγονται σε εθνικά, ομαδοποιούνται οι μέχρι πρότινος ατομικές ρατσιστικές συμπεριφορές και δημιουργείται μια διαταξική συμφωνία για τα αίτια και τις συνέπειες του ρατσισμού. Επιτυγχάνεται, λοιπόν, πολιτική αποξένωση και επέρχονται συνεργασίες μέσω της ανάδειξης ενός κοινού εχθρού. Στόχος είναι η αφομοίωση της μειονοτικής ομάδας από την κυρίαρχη, ο οποίος προσπαθεί να επιτευχθεί ακόμα και με τακτικές παθολογικοποίησης (Sanson και συν., 1998). Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι αυτή η μορφή του ρατσισμού είναι συνηθέστερη με τις ισχυρότερες επιδράσεις. Ωστόσο, δεν πρέπει να πέφτουμε

σε αυτή την διασπαστική παγίδα αφού δεν έχουμε όλοι τα ίδια συμφέροντα λόγω διαφορετικών ταξικών προελεύσεων και διαφορετικών πολιτικών συνειδήσεων.

2.1.4 Ρατσισμός και εθνικισμός

Η πλειοψηφία όσων ασχολούνται με το φαινόμενο του ρατσισμού διερευνούν και το φαινόμενο του εθνικισμού διότι θεωρούν πως συνδέονται άρρηκτα. Κάποιοι ιστορικοί θεωρούν ότι ο ρατσισμός αναπτύσσεται εντός του εθνικισμού, άποψη που είναι ευρέως διαδεδομένη στην εποχή μας (Balibar, 1991β). Βέβαια, αυτό δε σημαίνει ότι ο εθνικισμός είναι το μοναδικό αίτιο δημιουργίας του ρατσισμού καθώς ο ρατσισμός είναι ένα περίπλοκο φαινόμενο. Επιπρόσθετα, αυτή η άποψη καταρρίπτει την ιδέα περί φυλών και των βιολογικών τους διαφορών ενώ δέχεται την ιστορική και κοινωνική υπόσταση του φαινομένου (Balibar, 1991β). Στην παρούσα εργασία γίνονται αποδεκτές οι παραπάνω απόψεις. Συνεπώς, θα αφιερωθεί ένα τμήμα στον εθνικισμό και στη σχέση του με τον ρατσισμό.

Οι θεωρητικοί του εθνικισμού έρχονται συχνά αντιμέτωποι με τρία παράδοξα (Άντερσον, 1997). Το πρώτο αφορά την πεποίθηση των ιστορικών ως προς την αντικειμενική νεωτερικότητα των εθνών εν αντιθέσει με την υποκειμενική πεποίθηση των εθνικιστών περί της παλαιότητάς τους. Το δεύτερο σχετίζεται με την έλλειψη φιλοσοφίας και ενιαίας 'θεωρίας' που όμως δε φαίνεται να επηρεάζει την πολιτική ισχύ των εθνικιστών. Το τρίτο παράδοξο αναφέρεται στην διάσταση απόψεων μεταξύ της καθιέρωσης της εθνικότητας ως μια έννοια κοινωνικά και πολιτισμικά παραγόμενη και της διάδοσης της αντίληψης περί της ύπαρξής της από το βαθύ παρελθόν.

Πώς όμως ορίζεται το έθνος; Κατά τον Άντερσον (1997, σελ. 26) «αποτελεί μια ανθρώπινη κοινότητα που φαντάζεται τον εαυτό της ως πολιτική κοινότητα εγγενώς οριοθετημένη και ταυτόχρονα κυρίαρχη». Το ρήμα «φαντάζεται» είναι λέξη-κλειδί στον παραπάνω ορισμό. Τα έθνη αποτελούν κοινότητες στο φαντασιακό επίπεδο διότι τα μέλη τους αν και δεν θα γνωρίσουν ποτέ την πλειοψηφία των υπόλοιπων μελών βιώνουν το αίσθημα του συνανήκειν. Παράλληλα, τα έθνη αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως οριοθετημένα γιατί έχουν σύνορα. Μάλιστα σε συνθήκες όπως οι τωρινές που χαρακτηρίζονται από μεγάλα κύματα προσφύγων τα έθνη πασχίζουν να ισχυροποιήσουν τα σύνορά τους ή ακόμα και να τα κλείσουν ώστε να αποτρέψουν την είσοδο αλλοεθνών. Επιπρόσθετα, τα έθνη αυτοχαρακτηρίζονται ως κυρίαρχα καθώς αυτή η έννοια ταυτίζεται με την ελευθερία.

Τέλος, νοούνται ως κοινότητες επειδή αυτός ο χαρακτηρισμός έχει την ιδιότητα να ‘εξαφανίζει’ τις εσωτερικές ανισότητες και να προτάσσει τη συντροφικότητα και την αλληλεγγύη που δημιουργεί δεσμούς ανάμεσα στα μέλη του κάθε έθνους, οι οποίοι φτάνουν μέχρι και το σημείο της αυτοθυσίας. Φυσικά τα έθνη χρησιμοποιούν σύμβολα και τελετουργίες, όπως οι σημαίες, οι εθνικές εορτές, οι παρελάσεις, οι εθνικοί ύμνοι και μνημεία πεσόντων πολέμου, για να δημιουργήσουν το αίσθημα της ενότητας και της εθνικής υπερηφάνειας. Η επίτευξη αυτού έχει ως αποτέλεσμα οι πολίτες να αισθάνονται ως ‘αδερφό’ τους μόνο αυτόν που γεννήθηκε στην ίδια εδαφική περιοχή με εκείνους απλώς γιατί έτυχε να γεννηθεί στην εδαφική περιοχή με εκείνους. Αντιπαρέρχονται όλα αυτά που τους χωρίζουν από τους ομοεθνείς ακόμα και ζητήματα που αφορούν την επιβίωσή τους ενώ ταυτόχρονα εθελουφλούν ως προ αυτά που τους ενώνουν με άτομα άλλων εθνών.

Ο εθνικισμός δεν είναι τόσο εύκολο να οριστεί. Κατ’ αρχάς, είναι μια ιδεολογία που μας παρουσιάζει την ύπαρξη των εθνών ως κάτι φυσικό, ως κάτι που υπήρχε πάντα (Billig, 1995). Το εθνικό κράτος θεωρείται η μόνη μορφή πολιτικής οργάνωσης διότι το έθνος αποτελεί τη βάση της ανθρωπότητας, μέσα στην οποία εμπεριέχονται υποδιαίρεσεις όπως η οικογένεια, που όμως οφείλουν να θέτουν σε προτεραιότητα το συμφέρον του έθνους (Βεντούρα, 1994). Ως απότοκο ο καθένας και η καθεμία ανήκει σε κάποιο έθνος και προσδιορίζεται από αυτό (Βεντούρα, 1994). Με άλλα λόγια, ο εθνικισμός ‘υιοθετεί’ το πρώτο πληθυντικό. Για παράδειγμα οι Έλληνες λένε «είμαστε φιλόξενοι ως λαός», ισχυρισμός που αυτόματα χαρακτηρίζει όλους τους Έλληνες ως φιλόξενους βάσει μόνο της κοινής τους εθνικής ταυτότητας. Παράλληλα, δίνει στα άτομα ένα αίσθημα συνεκτικότητας, κοινού παρελθόντος και κοινών μνημών ενώ αν κάποιο έθνος παρακμάζει δημιουργείται ένα αίσθημα αρχαιότητας και ελπίδα για την επερχόμενη ακμή (Βεντούρα, 1994).

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά με σημαντικότερο τη χρήση του β’ πληθυντικού προσώπου διαχωρίζοντας τα υποκείμενα ενός έθνους από τα υποκείμενα άλλων εθνών, οι οποίοι πλέον είναι οι ‘ξένοι’ (Billig, 1995). Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του εθνικισμού είναι ότι πλέον αποτελεί διεθνή ιδεολογία με ηγεμονικούς Λόγους που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ακόμα και για τη δικαιολόγηση πολέμων με πρόσχημα την διατήρηση της παγκόσμιας τάξης πραγμάτων.

Η μετάβαση από τον εθνικισμό στον ρατσισμό είναι πολύ εύκολη. Όταν το ανήκειν ενός ατόμου σε μια εθνική συλλογικότητα εξαρτάται από το αν γεννήθηκε

στα εδάφη αυτής, ή αν μοιράζεται την ίδια πολιτισμική παράδοση, αυτόματα αποκλείονται όσοι δεν έχουν αυτούς τους δεσμούς. Στη συγκρότηση του εθνικού χώρου η διαφοροποίηση του 'ξένου', του 'άλλου' καθορίζει τα όρια (Βεντούρα, 1994). Χαρακτηριστικά που υποδεικνύουν τη διαφορετικότητα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως σημαίνον ρατσιστικών λόγων και πρακτικών (Yuval-Davis, 1993). Καταληκτικά, ο ρατσισμός προκαλείται όταν τα υποκείμενα ή μια συλλογικότητα νιώθουν ότι ανατρέπεται η κοινωνική τους θέση διότι θα επέλθουν κοινωνικές αλλαγές και κρίσεις (Βεντούρα, 1994). Συγκεκριμένα, θα μπορούσε να είναι ένα απότοκο λόγω της διάστασης μεταξύ των προσδοκιών που έχουν τα άτομα σε περιόδους ευημερίας και της πραγματικότητας που βιώνουν σε περιόδους παρακμής. Στις περιόδους κρίσης και ρευστότητας ο ρατσισμός και η ξενοφοβία αυξάνονται, ή φανερώνεται θα ισχυριζόμασταν εμείς, και εισάγονται στη σφαίρα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής (Βεντούρα, 1994).

2.2 Κριτική Ανάλυση Λόγου

2.2.1 Ιστορική αναδρομή και θεωρητικό υπόβαθρο

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου αναδύθηκε στις αρχές του 1990 ως επακόλουθο ενός συνεδρίου που έλαβε χώρα στο Άμστερνταμ. Στη διάρκεια αυτού δόθηκε η ευκαιρία στους van Dijk, Fairclough, Kress, van Leeuwen και Wodak να συζητήσουν τις διαφορετικές μεθόδους και θεωρίες της Ανάλυσης Λόγου που υιοθετούσαν (Wodak & Meyer, 2002). Η συνάντηση αυτή οδήγησε σε μια προσπάθεια ίδρυσης ενός προγράμματος ανταλλαγής για τρία χρόνια, στη συνεργασία σπουδαστών σε ερευνητικό επίπεδο από διαφορετικά πανεπιστήμια και χώρες και στην έκδοση ενός τεύχους αφιερωμένο στις καινούριες προσεγγίσεις, στο περιοδικό *Discourse and Society* το 1993 (Wodak & Meyer, 2002). Τρία χρόνια νωρίτερα ο van Dijk είχε κυκλοφορήσει το πρώτο τεύχος του *Discourse and Society* ενώ ταυτόχρονα εκδόθηκαν μια σειρά βιβλίων προετοιμάζοντας το έδαφος για τη δημιουργία του Δικτύου της ΚΑΛ. Πλέον η ΚΑΛ είναι καθιερωμένος κλάδος με ποικιλία περιοδικών και βιβλίων αφιερωμένων σε αυτή.

Οι θεωρητικές ρίζες της μπορούν να αναζητηθούν στη Ρητορική, Κειμενογλωσσολογία, Ανθρωπολογία, Φιλοσοφία, Κοινωνικό - Ψυχολογία, Γνωστική Επιστήμη, Φιλολογικές Σπουδές και Σπουδές Κοινωνιογλωσσολογίας και στην Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία και Πραγματολογία (Wodak & Meyer, 2002). Επίσης, συνδέεται με την Κριτική Θεωρία ενώ κάποιες προσεγγίσεις έχουν

επηρεαστεί από τη μαρξιστική θεωρία, την θεωρία του Gramsci και την θεωρία του Althusser (Tenorio, 2011).

2.2.2 Τι είναι η Κριτική Ανάλυση Λόγου και η έννοια του Λόγου

Η Ανάλυση Λόγου αποτελεί μια σχετικά νέα προσέγγιση, η οποία παρέχει πλήθος εννοιολογικών και μεθοδολογικών εργαλείων. Αξίζει να σημειωθεί ότι συνήθως ταυτίζεται με εναλλακτικές και ριζοσπαστικές προσεγγίσεις, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλοι όσοι την υιοθετούν κινούνται προς την παραπάνω κατεύθυνση. Στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιήσουμε την Κριτική Ανάλυση Λόγου (ΚΑΛ) και συγκεκριμένα την προσέγγιση του Norman Fairclough, ενός από τους ιδρυτές της ΚΑΛ.

Η ΚΑΛ δεν είναι ξεχωριστός επιστημονικός κλάδος με αυστηρά προκαθορισμένες ερευνητικές μεθόδους αλλά μια Σχολή, ένα διεπιστημονικό ερευνητικό κίνημα με διαφορετικές προσεγγίσεις, μεθόδους και θεωρητικά μοντέλα (Fairclough, Mulderigg & Wodak, 2011). Παρά τις διαφοροποιήσεις των προσεγγίσεων όλες έχουν κοινά χαρακτηριστικά.

Κατ' αρχάς, «ο χαρακτήρας των κοινωνικών και πολιτικών διαδικασιών είναι εν μέρει γλωσσικό-ρηματικός. Οι πρακτικές του λόγου [...] αποτελούν μια σημαντική μορφή κοινωνικής πρακτικής (social practice)² που συμβάλλει στη συγκρότηση του κοινωνικού κόσμου, των κοινωνικών ταυτοτήτων και των κοινωνικών σχέσεων» (Phillips & Jørgensen, 2009, σελ. 117). Ένας από τους στόχους της ΚΑΛ είναι να δια φωτίσει τη γλωσσική-ρηματική διάσταση των κοινωνικών και πολιτισμικών φαινομένων, όπως και τις τροποποιήσεις τους στην ύστερη νεωτερικότητα. Επιπλέον, οι πρακτικές του λόγου κατασκευάζουν και αναπαράγουν άνισες σχέσεις εξουσίας οι οποίες διαχέονται στον κοινωνικό κόσμο, έχουν δηλαδή ιδεολογικές λειτουργίες (Phillips & Jørgensen, 2009). Ένας στόχος που σχετίζεται άμεσα με αυτή τη θέση είναι η διερεύνηση της σχέσης των πρακτικών του λόγου με γεγονότα καθώς και η ανάδυση των σχέσεων εξουσίας και των ιδεολογικών πρακτικών με απώτερο σκοπό την κοινωνική αλλαγή στην κατεύθυνση της ισότητας και της δικαιοσύνης (Phillips & Jørgensen, 2009). Γίνεται φανερό από τα παραπάνω ότι η ΚΑΛ δεν υιοθετεί ουδέτερη στάση. Αντίθετα, παίρνει θέση αναγνωρίζοντας και φανερώνοντας την οπτική μέσα από την οποία προβαίνει στην ανάλυση. Θεωρεί ότι πρωτεύων σκοπός

² Ως κοινωνική πρακτική εννοείται σχετικά σταθερή μορφή κοινωνικής δραστηριότητας όπως τα οικογενειακά γεύματα (Fairclough, 2001).

της είναι η ανακάλυψη, η ανάδειξη και η ανατροπή Λόγων και των δομών που καταπιέζουν, ασκούν εξουσία και δημιουργούν σχέσεις ανισότητας (Baker και συν., 2008). Παίρνει το μέρος των ‘χαμένων’, των αδύναμων και παράγει κριτική γνώση αποβλέποντας στην χειραφέτηση τους (Lock & Strong, 2010).

Στη συνέχεια, παρατηρείται σύγκλιση απόψεων ως προς τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται η ΚΑΛ τον Λόγο. Ο Λόγος περιλαμβάνει τη γραπτή και προφορική γλώσσα (Wodak & Meyer, 2002). Αναφέρεται σε έναν ξεχωριστό τύπο γλώσσας που σχετίζεται με κάποιο συγκεκριμένο πεδίο (π.χ. ιατρικός λόγος). Επιπλέον, γίνεται αντιληπτός ως μια μορφή κοινωνικής πρακτικής, «που συγκροτεί τον κοινωνικό κόσμο αλλά συγκροτείται από άλλες κοινωνικές πρακτικές» (Phillips & Jørgensen, 2009, σελ. 118). Ως κοινωνική πρακτική, ο Λόγος φανερώνει διαλεκτική σχέση μεταξύ των ρηματικών γεγονότων και άλλων διαστάσεων της κοινωνίας όπως είναι οι θεσμοί που έχουν θεσπιστεί στο σύγχρονο κράτος (Fairclough, και συν., 2011). Με τον όρο «διαλεκτική σχέση» εννοούμε ότι τα ρηματικά γεγονότα διαμορφώνουν θεσμούς και κοινωνικές δομές ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνονται από αυτούς. Υπάρχει δηλαδή μια άρρητη διαλεκτική σχέση μεταξύ τους η οποία στηρίζεται στην αλληλόδραση. Η ΚΑΛ στοχεύει στην ανάδειξη των ‘υποβόσκων’ πτυχών των Λόγων ως κοινωνικές πρακτικές (Fairclough, και συν., 2011). Εν συνεχεία, ο Λόγος αναφέρεται σε έναν συγκεκριμένο τρόπο νοηματοδότησης των εμπειριών ιδωμένες από μια ιδιαίτερη οπτική (Fairclough, 1995) (π.χ. ρατσιστικός λόγος). Συν τοις άλλοις, είναι μείζονος σημασίας για το σύνολο των προσεγγίσεων της ΚΑΛ, η τοποθέτηση του Λόγου και της γλώσσας στο κοινωνικοιστορικό τους πλαίσιο και η μελέτη τους υπό το πρίσμα των εκάστοτε συνθηκών (Fairclough, 1995).

Σημαντική για τον Fairclough είναι η έννοια της διακειμενικότητας, ο τρόπος δηλαδή με τον οποίο ένα κείμενο αφομοιώνει στοιχεία και Λόγους από άλλα κείμενα. Μελετώντας την είναι δυνατή η διερεύνηση της διαδικασίας της αναπαραγωγής των ήδη υπάρχοντων Λόγων αλλά και η δημιουργία νέων μέσω της ενσωμάτωσης νέων στοιχείων (Phillips & Jørgensen, 2009). Οι αλλαγές στη χρήση της γλώσσας είναι πιθανό να επιφέρουν αλλαγές και στον κοινωνικό-πολιτισμικό κόσμο.

Συνοψίζοντας ο Fairclough (1993α) ορίζει την ΚΑΛ ως μια προσέγγιση που στοχεύει «στη συστηματική διερεύνηση συχνά αδιαφανών σχέσεων αιτιότητας και καθορισμού α) ρηματικών πρακτικών, γεγονότων και κειμένων β) ευρύτερων κοινωνικών και πολιτισμικών δομών σχέσεων και εξουσίας· στη διερεύνηση του

τρόπου με τον οποίο οι ρηματικές πρακτικές, τα γεγονότα και τα κείμενα προκύπτουν και διαμορφώνονται ιδεολογικά από σχέσεις εξουσίας και από διαμάχες για την απόκτηση εξουσίας· στη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο η αδιαφάνεια αυτών των σχέσεων ανάμεσα στον Λόγο και την κοινωνία συμβάλλει στην εδραίωση της εξουσίας και της ηγεμονίας» (σ. 135).

2.2.3 Γλώσσα

Ένα κεντρικό θέμα που απασχολεί την ΚΑΛ είναι η έννοια της γλώσσας και συγκεκριμένα ποιος την χρησιμοποιεί, πότε χρησιμοποιείται και για ποιο λόγο (van Dijk, 1993). Για την ΚΑΛ η γλώσσα αποκτά εξουσία από τον τρόπο με τον οποίο την χρησιμοποιούν οι άνθρωποι που κατέχουν μια μορφή εξουσίας (Baker και συν., 2008). Υπό αυτή την οπτική μελετάει την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων σε διαφορετικά περιβάλλοντα και συνθήκες, με διαφορετικά μέσα. Ακόμη, η ΚΑΛ θεωρεί ότι η αντίληψή μας για τα πράγματα διαμορφώνεται σύμφωνα με τον τρόπο που παράγεται και κατασκευάζεται κυρίως ο λόγος για τα υποφαινόμενα. Ως εκ τούτου, ο τρόπος με τον οποίο σκεφτόμαστε και μιλάμε τυποποιείται. Συνεισφορά της ΚΑΛ είναι η προσπάθεια της να συνειδητοποιήσουμε τη σύνδεση μεταξύ των δεδομένων τρόπων που μιλάμε και του τρόπου που διαμορφώνουν τη σκέψη μας (Lock & Strong, 2010).

Ο λόγος για τον οποίο οι ερευνητές που χρησιμοποιούν την ΚΑΛ εμμένουν στην έννοια της γλώσσας είναι η παραδοχή πως η γλώσσα είναι μια κοινωνική πρακτική που καθορίζεται από κοινωνικές δομές ενώ ταυτόχρονα τις επηρεάζει (Meyer & Wodak, 2002). Η γλώσσα δηλαδή έχει έναν επιτελεστικό ρόλο. Από την παραπάνω άποψη γίνεται φανερό ότι η καθημερινή χρήση της γλώσσας κάθε άλλο παρά ουδέτερη είναι. Η ΚΑΛ διερευνά πως αναπαράγονται και εγκαθιδρύονται ιδεολογίες μέσα από την καθημερινή ανθρώπινη επικοινωνία. Συνεπώς, μπορεί να αποτελέσει ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο διερεύνησης και ανατροπής των σχέσεων εξουσίας που παράγονται και αναπαράγονται μέσω της γλώσσας (Meyer & Wodak, 2002). Για να μπορέσει να γίνει αντιληπτός στην ολότητά του ο τρόπος με τον οποίο η γλώσσα λειτουργεί, η ΚΑΛ υποστηρίζει τη συνεργία διαφορετικών επιστημονικών κλάδων προκειμένου να διερευνηθεί ο τρόπος που διαχέεται η γνώση καθώς και πως μέσα από αυτήν ασκείται η έννοια της εξουσίας (Meyer & Wodak, 2002).

2.2.4 Η έννοια της ιδεολογίας και της εξουσίας στην Κριτική Ανάλυση Λόγου

Οι έννοιες της εξουσίας και της ιδεολογίας είναι κεντρικής σημασίας στην ΚΑΛ. Η κριτική υπόσταση της μεθόδου έγκειται στην προσπάθεια ανάδειξης δομών εξουσίας και κυριαρχικών ιδεολογιών, που δεν είναι φανερές αλλά ‘κρύβονται’ σε πτυχές της καθημερινότητας και μεταμφιέζονται γλωσσικά (Wodak & Meyer, 2002).

Όταν χρησιμοποιείται ο όρος ιδεολογία στο πλαίσιο της ανάλυσης λόγου δεν υπονοεί ότι κάποια υποκείμενα έχουν πρόσβαση στην αλήθεια ενώ οι υπόλοιποι άνθρωποι πάσχουν από ‘ψευδή συνείδηση’. Συγκεκριμένα, οι Chouliaraki και Fairclough (1999) θεωρούν ότι κάποιοι λόγοι είναι περισσότερο ιδεολογικοί και προβάλλουν στρεβλή αναπαράσταση της πραγματικότητας η οποία διαιωνίζει τις άνιστες σχέσεις ενώ άλλοι είναι λιγότερο ιδεολογικοί. Συνεπώς, η ΚΑΛ οφείλει να αποκαλύπτει ότι η στρεβλή αναπαράσταση της πραγματικότητας έχει ιδεολογικό χαρακτήρα. Σκοπός λοιπόν είναι η αντικατάσταση αυτής της παραμορφωμένης ιδεολογικά πραγματικότητας από επαρκέστερες αναπαραστάσεις της.

Ο Fairclough δίνει έναν πιο μαρξιστικό ορισμό των ιδεολογιών σε σχέση με άλλους ερευνητές ορίζοντάς τες ως «αναπαραστάσεις πτυχών του κόσμου οι οποίες συνεισφέρουν στην εγκαθίδρυση και διατήρηση σχέσεων εξουσίας, κυριαρχίας και εκμετάλλευσης. Η ανάλυση κειμένων [...] είναι μια σημαντική πτυχή της ιδεολογικής ανάλυσης και κριτικής υπό την προϋπόθεση ότι πλαισιώνεται από ευρύτερη κοινωνική ανάλυση γεγονότων και κοινωνικών πρακτικών» (Fairclough, 2003, σελ. 218). Όμως, δεν είναι ασφαλές να συμπεράνουμε ότι όλα τα υποκείμενα έχουν επίγνωση των ιδεολογιών, ακόμα και όταν αντιστέκονται σε αυτές, καθώς οι ιδεολογικοί μηχανισμοί μπορεί να έχουν αυτοματοποιηθεί εντός της καθημερινότητας. Επιπλέον, τα υποκείμενα δεν καταλαμβάνουν μόνο μία θέση υποκειμένου. Κατά τον Fairclough (1993β) υιοθετούν πολλές ιδεολογίες με αποτέλεσμα κάποιες φορές να είναι αντιφατικές. Τότε, τη στιγμή της σύγκρισης και της αμφισβήτησης είναι η πιο πιθανή χρονική συγκυρία τα υποκείμενα να αποκτήσουν επίγνωση των ιδεολογιών τους και να τις τροποποιήσουν.

Οι ερευνητές που χρησιμοποιούν την ΚΑΛ συχνά επιλέγουν να αναλύσουν τη γλώσσα αυτών που έχουν την εξουσία και είναι υπεύθυνοι για τη δημιουργία των ανισοτήτων (Wodak & Meyer, 2002). Γίνεται εμφανές, λοιπόν, ότι η ΚΑΛ διερευνά την κοινωνική εξουσία (social power) δηλαδή την προνομιούχα πρόσβαση σε πόρους που κοινωνικά έχουν υψηλή αξία, όπως ο πλούτος και η εκπαίδευση, όπως και την κατάχρηση αυτής (van Dijk, 1993). Είθισται η εξουσία να είναι οργανωμένη και

θεσμοθετημένη δημιουργώντας μια ιεραρχία γύρω από αυτή με αποτέλεσμα όσοι κατέχουν υψηλή θέση να έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε συγκεκριμένους Λόγους (van Dijk, 1993). Η στενή αλληλεπίδραση γλώσσας και κοινωνικών ζητημάτων αναγκαστικά περιπλέκει την εξουσία με τη γλώσσα. Φυσικά η εξουσία δεν παράγεται μόνο από τη γλώσσα, απλά η γλώσσα μπορεί να αποτελέσει πεδίο πρόκλησης και ανατροπής της (Wodak & Meyer, 2002).

Οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε η ΚΑΛ είναι τρεις. Αρχικά, διερευνά την αδικία και την ανισότητα, ιδέες που προάγει ο ρατσισμός, μέσω των πρακτικών των λόγων, οι οποίες έχουν ιδεολογική λειτουργία. Επίσης, κατά την ΚΑΛ η γλώσσα έχει επιτελεστική λειτουργία διότι μέσω αυτής διαχέονται και εγκαθιδρύονται ιδεολογίας. Συνεπώς, θεωρήθηκε εξαιρετικά ενδιαφέρον να διερευνηθούν πολιτικές δηλώσεις και ο τρόπος με τον οποίο αναπαράγουν έμμεσα τον ρατσισμό. Τέλος, επιδέχθηκε αυτό το μεθοδολογικό εργαλείο διότι δεν υποστηρίζει την ψευδαίσθηση της ουδετερότητας αλλά δηλώνει τη σύμπραξή του με τους 'αδύνατους'.

2.3 Ερευνητικά ερωτήματα

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα είναι πώς αρθρώνεται ο ρατσιστικός λόγος. Συγκεκριμένα, θα διερευνηθεί η άρθρωση του ρατσιστικού λόγου από τον κο Αντώνη Σαμαρά, πρόεδρο του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας την περίοδο της δημοσίευσης των videos, και πρώην πρωθυπουργού της Ελλάδας. Για να διερευνηθεί σε βάθος το ερώτημα τέθηκαν δύο υποερωτήματα. Το πρώτο αφορά την ιδεολογική τοποθέτηση του μεγαλύτερου, από άποψη εκπροσώπησης του εκλογικού σώματος στη Βουλή, δεξιού κόμματος στην Ελλάδα. Προφανώς, δεν εκφράζεται μόνο μέσω του προέδρου αλλά η διερεύνηση των λεγόμενων του φέρει ιδιαίτερο βάρος καθώς αυτός είναι ο πρώτος που εκφράζει στη δημόσια σφαίρα και προωθεί κατά κόρον τις κατευθυντήριες γραμμές. Το δεύτερο αφορά την επιχειρηματολογία που χρησιμοποιεί ο κος Σαμαράς μέσω της οποίας προσπαθεί να προσεγγίσει το εκλογικό σώμα.

3. ΜΕΘΟΔΟΣ

3.1 Επιστημολογία

3.1.1 Κοινωνικός κονστρουξιονισμός

Η επιστημολογία που υιοθετήθηκε στην παρούσα εργασία ονομάζεται κοινωνικός κονστρουξιονισμός. Ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός είναι από τα σημαντικότερα επιστημολογικά ρεύματα του 20ου αιώνα, το οποίο επηρέασε βαθιά τις κοινωνικές επιστήμες. Βασικά ζητήματα που θέτει προς διερεύνηση αφορούν την έννοια της γλώσσας και της προσωπικότητας, υπό το πρίσμα μιας εναλλακτικής οπτικής.

Το παρόν ρεύμα, διερευνά τις αλληλεπιδράσεις των ατόμων, το πλαίσιο που τα περιβάλλει όπως και το συγκείμενο που τοποθετούνται (Δαφέρμος, 2008). Σύμφωνα με τους Wetherell & Still (2005, σελ. 146-147) «Μια τυπική κοινωνικό-κονστρουξιονιστική οπτική επικεντρώνεται στο σύνθετο δίκτυο κρίσεων, μύθων ιστοριών και θεωριών (τα νοήματα και τις πρακτικές) που συνθέτουν μια κουλτούρα ή μια μορφή ζωής». Παράλληλα ο Gergen (1985) αναφέρει πως ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός στοχεύει στην ερμηνεία των διαδικασιών μέσω των οποίων οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και περιγράφουν τον κόσμο στον οποίο ζουν καθώς και τον τρόπο που μιλούν γι' αυτόν στο παρελθόν και στο παρόν.

Συγκεκριμένα, στον κλάδο της ψυχολογίας, ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός εμφανίστηκε σαν όρος και ρεύμα ύστερα από την αναφορά που έκανε ο Kenneth Gergen, το 1973, στο άρθρο του με τίτλο *Social psychology as history* (Burr, 1995). Σε αυτό το άρθρο υποστήριξε ότι η γνώση είναι παροδική καθώς κατασκευάζεται από τις εκάστοτε ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες. Συνεπώς οι κοινωνικοί ψυχολόγοι πρέπει να σταματήσουν να επικεντρώνονται στο άτομο και σε 'στιγμές' εξελισσόμενων διαδικασιών. Χρειάζεται να αρχίσουν να διερευνούν τον άνθρωπο σαν υποκείμενο μέσα στο δικό του ιστορικό συγκείμενο και σε σχέση καιρίους παράγοντες όπως είναι οι οικονομικοί, πολιτικοί και θεσμικοί (Gergen, 1973).

3.1.2 Χαρακτηριστικά κοινωνικού κονστρουξιονισμού

Ένα επιστημολογικό ρεύμα, όπως αυτό του κοινωνικού κονστρουξιονισμού

δεν είναι δυνατόν να οριστεί με ακρίβεια καθώς δεν αποτελεί ενιαίο Παράδειγμα³. Παρόλα αυτά, μπορούν να σημειωθούν κάποιες βασικές και κοινώς αποδεκτές αρχές που συνθέτουν την συγκεκριμένη επιστημολογία.

Η πρώτη αρχή αφορά τη γνώση. Κατ' αρχάς, ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός πρεσβεύει την υιοθέτηση κριτικής στάσης απέναντι στην καθεστηκυία γνώση (Burr, 1995). Η αντίληψη μας για την πραγματικότητα και ο τρόπος με τον οποίο κατανοούμε τον κόσμο επηρεάζεται από τις εκάστοτε πολιτισμικές και ιστορικές συνθήκες (Burr, 1995). Εντούτοις, το άτομο δεν είναι ένα παθητικό υποκείμενο που λαμβάνει ερεθίσματα και οδηγείται μηχανιστικά σε συμπεράσματα: μέσω των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και των κοινωνικών διαδικασιών στις οποίες συμμετέχει, είτε ακούσια είτε εκούσια, κατασκευάζει και αναπαράγει γνώση (Burr, 1995). Έπειτα, κάθε «γνώση» οδηγεί σε μια διαφορετική κοινωνική δράση. Για παράδειγμα, πριν τον 19^ο αιώνα οι αλκοολικοί θεωρούνταν απολύτως υπεύθυνοι για την κατάστασή τους με σύνηθες αποτέλεσμα να φυλακίζονται (Burr, 1995). Στη σημερινή εποχή ο αλκοολισμός θεωρείται είδος ασθένειας και εθισμού με αποτέλεσμα να αίρεται η ευθύνη από το άτομο και η κοινωνική πράξη που αρμόζει είναι η παροχή ιατρικής και ψυχολογικής βοήθειας.

Η δεύτερη αρχή αφορά την αντίθεση του κοινωνικού κονστρουξιονισμού με τον εμπειρισμό και θετικισμό που υιοθέτησαν οι κοινωνικές επιστήμες. Το ρεύμα του εμπειρισμού πρεσβεύει ότι η εμπειρία και η παρατήρηση μέσω των αισθήσεων είναι το μέσο για την ανακάλυψη της φύσης των πραγμάτων. Εν συνεχεία ο θετικισμός υποστηρίζει ότι υπάρχει μια αντικειμενική πραγματικότητα ανεξάρτητη από την αντίληψη των υποκειμένων. Συγκεκριμένα θεωρεί ότι μπορούμε να ανακαλύψουμε την ουσία της πραγματικότητας (ουσιοκρατία), η οποία «κυριαρχείται από νόμους που έχουν αιτιοκρατικό χαρακτήρα» (Πουρκός, 2010, σελ 68). Ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός αρνείται την αιτιακή εξήγηση και στρέφεται προς την ερμηνευτική κατεύθυνση (Δαφέρμος, 2008). Προτάσσει την αντιουσιοκρατική θέση κατά την οποία δεν μπορεί να υπάρχει μια 'ουσία', μια 'ταυτότητα', η οποία φανερώνει την 'αλήθεια' καθορίζοντας εξολοκλήρου τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούμε. Τα πάντα, συμπεριλαμβανομένων και των εαυτών μας, είναι ρευστά,

³ Ο όρος χρησιμοποιείται με την έννοια που του απέδωσε ο Thomas Kuhn στο βιβλίο του *Η Δομή των Επιστημονικών Επαναστάσεων* (2008). Αναγράφεται με κεφαλαίο 'Π' ώστε να διακρίνεται η διαφορά από την καθημερινή χρήση της λέξης «παράδειγμα».

μεταβάλλονται και αποτελούν γινόμενο κοινωνικών διαδικασιών (Burr, 1995). Άμεσα συνδεδεμένη θέση του παρόντος επιστημολογικού ρεύματος είναι ο αντιρεαλισμός. Σύμφωνα με τον αντιρεαλισμό είναι αδύνατον να υπάρχουν αντικειμενικά γεγονότα καθώς κάθε συμβάν διαπερνάται από την υποκειμενική αντίληψή. Με άλλα λόγια, απορρίπτεται η ύπαρξη της αντικειμενικής πραγματικότητας και της πανανθρώπινης αλήθειας, απελευθερώνοντας τα υποκείμενα από περιοριστικά μοιρολατρικά πλαίσια, προσφέροντας ταυτόχρονα πολλαπλές εναλλακτικές πραγματικότητες. Επίσης, έχοντας ως εναρκτήρια θέση ότι η πραγματικότητα είναι μια ανθρώπινη κατασκευή καταρρίπτει τις αυθεντίες και καλεί τα υποκείμενα να σκεφτούν, να επιχειρηματολογήσουν και να αποφασίσουν υπεύθυνα τις θέσεις που υιοθετούν (Wetherell & Still, 2005).

Ένα τρίτο και τελευταίο χαρακτηριστικό του κοινωνικού κονστρουξιονισμού αφορά τη γλώσσα. Κυριαρχεί η άποψη ότι η γλώσσα είναι απλώς ένα σύνολο ταμπελών, ένα εργαλείο, το οποίο χρησιμοποιούμε για να εκφραστούμε. Αντίθετα με αυτή την άποψη το παρόν ρεύμα θεωρεί ότι τα υποκείμενα, οι σκέψεις και τα συναισθήματά τους προϋπάρχουν της γλώσσας. Ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός, δηλαδή, αντιλαμβάνεται τη σχέση με τη γλώσσα αντίστροφα. Οι εννοιολογικές κατασκευές και οι κατηγορίες που χρησιμοποιούνται προϋπάρχουν και το νόημα τους είναι προκαθορισμένο. Φυσικά αυτό δε σημαίνει ότι η γλώσσα μένει αιωνίως σταθερή και δεν εξελίσσεται. Αντιθέτως, η γλώσσα αποτελεί πεδίο αμφισβήτησης ταμπελών και κατηγοριών. Στην πορεία της ζωής οι άνθρωποι μαθαίνουν και αφομοιώνουν τις συνήθεις κατηγορίες του πολιτισμικού τους περιβάλλοντος. Με την κατάκτηση του λόγου χρησιμοποιούν έννοιες που τους έχουν ήδη δοθεί. Ο τρόπος με τον οποίο σκέπτονται παρέχεται από τη γλώσσα και οι διάφορες έννοιες έχουν αποκτήσει ένα συγκεκριμένο νόημα για εκείνους. Επομένως, η γλώσσα αποτελεί προϋπόθεση της σκέψης. Εν κατακλείδι, ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός θεωρεί ότι η χρήση λέξεων δεν αντανακλά απλά τον «κόσμο» αλλά τον κατασκευάζει προσδίδοντας, έτσι, έναν επιτελεστικό ρόλο στη γλώσσα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω (Burr, 1995).

Η επιστημολογία του κοινωνικού κονστρουξιονισμού επιλέχθηκε ακριβώς για τα χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν παραπάνω. Συγκεκριμένα, ένα φαινόμενο όπως αυτό του ρατσισμού διαμορφώνεται και τροποποιείται ανάλογα με τις συνθήκες. Ομοίως αλλάζουν οι φορές του ρατσιστικού λόγου και οι δέκτες, οι οποίοι πρέπει να διερευνώνται στο πλαίσιο στο οποίο διαβιούν. Παράλληλα, ο κοινωνικός

κονστρουξιονισμός πρεσβεύει τη διερεύνηση των αλληλεπιδράσεων στο συγκεκριμένο τους. Τέλος, χρησιμοποιείται αυτή η επιστημολογία διότι υποστηρίζει πως η εκφορά λέξεων έχουν συνεπαγωγές στον πραγματικό κόσμο, όπως συμβαίνει και με τον ρατσιστικό λόγο.

3.2 Μεθοδολογία

3.2.1 Περιγραφή των videos

Στην εργασία αυτή θα αναλυθούν δύο βίντεο του τότε προέδρου της Νέας Δημοκρατίας, Αντώνη Σαμαρά τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την προεκλογική περίοδο. Συγκεκριμένα, το πρώτο χρονολογικά βίντεο δημοσιεύτηκε στις 19 Απριλίου του 2012 με τίτλο «Α. Σαμαράς: Ο νόμος θα επιστρέψει στις πόλεις» με διάρκεια 5 λεπτά και 19 δευτερόλεπτα. Ο κος Σαμαράς φαίνεται να βρίσκεται στο γραφείο του. Το περιεχόμενό του αφορά «το πρόβλημα της λαθρομετανάστευσης». Με λίγα λόγια ο κος Σαμαράς αναφέρεται στις παράνομες δράσεις των «λαθρομεταναστών» και στη μη επιβολή ποινών. Επιπρόσθετα, προτείνει λύσεις για το «πρόβλημα», όπως είναι η αλλαγή του Δουβλίνο 2, κοινή πολιτική και συνεργασία με άλλες χώρες από τις οποίες εισέρχονται οι «λαθρομετανάστες». Όσον αφορά το εσωτερικό της Ελλάδας κάνει λόγο για βελτιωμένη εξόπλιση της αστυνομίας, δημιουργία χώρων συγκέντρωσης των «λαθρομεταναστών» καθώς και την ανάληψη ευθυνών από ιδιώτες που νοικιάζουν χώρους σε άτομα χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα. Το video κλείνει με ένα ελπιδοφόρο μήνυμα κατά το οποίο η χώρα θα τα καταφέρει.

Το δεύτερο χρονολογικά βίντεο δημοσιεύτηκε στις 8 Ιουνίου του 2012 με τίτλο «Α. Σαμαράς - Η ασφάλεια είναι ιερό δικαίωμα» και διαρκεί 40 δευτερόλεπτα. Σε αυτό το video ο κος Σαμαράς έχει επισκεφθεί την περιοχή Άγιο Παντελεήμονα που βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας. Κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν αυτή η επίσκεψη διότι η συγκεκριμένη συνοικία αποτελεί εδώ και πολλά χρόνια τόπο εγκατάστασης προσφύγων. Από το 2009 έχουν δημιουργηθεί εντάσεις μεταξύ των Ελλήνων κατοίκων και των μη Ελλήνων, που αυξάνονται συνεχώς τα τελευταία έτη.

Στο video ο κος Σαμαράς δεσμεύεται ότι θα βρούμε ξανά την Αθήνα που έχει χαθεί και ότι θα σταματήσει την «εισβολή των παρανόμων». Οι στόχοι αυτοί όμως θα επιτευχθούν με τη βοήθεια του νόμου και τα Ευρώπης. Επιπρόσθετα, υπονοείται η απώλεια του αισθήματος της ασφάλειας, που ταυτίζεται με το δημοκρατικό

πολίτευμα. Ο κος Σαμαράς τελειώνει και πάλι την ομιλία του με την πεποίθηση ότι «θα τα καταφέρουμε».

3.2.2 Στάδια ανάλυσης

Πρώτο βήμα αποτέλεσε φυσικά η εύρεση υλικού. Μετά από εκτενή αναζήτηση βρέθηκαν αρκετά videos από πολιτικούς και δημοσιογράφους που προσφέρονταν για ανάλυση ρατσιστικού λόγου. Τελικά, επιλέχθηκαν δύο videos του κύριου Σαμαρά.

Η επιλογή διερεύνησης ομιλιών ενός πολιτικού κάθε άλλο παρά τυχαία ήταν. Η πολιτική θεωρείται μια πάλη για απόκτηση εξουσίας με βασικό εργαλείο σχεδιασμού και επιρροής την γλώσσα. Στόχος είναι η υλοποίηση συγκεκριμένων ιδεών και πρακτικών (Bayram, 2010). Οι πολιτικοί, λοιπόν, μέσω της ρητορικής προσπαθούν να πείσουν τους δέκτες για την ορθότητα των επιχειρημάτων τους με σκοπό να τα ενστερνιστεί το κοινό (Jones & Peccei, 2004). Αν συμβεί αυτό, η εξουσία τους ισχυροποιείται και οι ιδεολογίες που υποστηρίζουν και προωθούν ενδυναμώνονται. Στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκαν videos του κ. Σαμαρά για να εξεταστεί πώς εκφράζεται ο ρατσιστικός λόγος από τον τότε πρόεδρο ενός μεγάλου κόμματος της δεξιάς. Επίσης, καταλήξαμε σε δύο videos γιατί μπορεί να επιτευχθεί βαθύτερη ανάλυση σε μικρό όγκο υλικού. Εν συνεχεία, τα videos θεάθηκαν πολλές φορές και απομαγνητοφωνήθηκαν. Μετά το πέρας αυτής της διαδικασίας πραγματοποιήθηκε κωδικοποίηση δηλαδή εντοπίστηκαν επαναλαμβανόμενα μοτίβα στις δηλώσεις αλλά και ενδιαφέροντα σημεία σχετικά πάντα με το ρατσιστικό λόγο. Έπειτα, χωρίστηκε η ανάλυση σε υποκεφάλαια. Όταν ολοκληρώθηκε η ανάλυση, καταγράφηκαν τα συμπεράσματα που εξάχθηκαν. Τέλος, παρατέθηκαν οι περιορισμοί της έρευνας αλλά και προτάσεις για περαιτέρω ανάλυση του θέματος.

4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα διερευνηθεί το οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο της Ελλάδας διότι όπως έχει ήδη αναφερθεί δεν είναι δυνατόν να διερευνήσουμε ένα φαινόμενο χωρίς να λάβουμε υπόψιν τις συνθήκες και το πλαίσιο στο οποίο εμφανίστηκε. Στη συνέχεια, θεωρήθηκε αναγκαίο να κάνουμε μια μικρή οπτική ανάλυση ώστε να μη παραληφθούν σημαντικές πληροφορίες. Τέλος, θα πραγματοποιηθεί κριτική ανάλυση λόγου στα videos του κου Σαμαρά που περιγράφηκαν.

4.1 Οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο της Ελλάδας

Η απαρχή της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης μπορεί να εντοπιστεί το 2007 ως αποτέλεσμα της Διεθνούς Χρηματοπιστωτικής Κρίσης. Οι συνέπειες της άρχισαν να γίνονται ιδιαίτερος αισθητές στην Ελλάδα από τον Νοέμβριο του 2009. Τότε η νέα κυβέρνηση ανήγγειλε ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας ήταν 12,7% επί του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) και όχι 6,7%, όπως ισχυριζόταν η προηγούμενη κυβέρνηση (Ozturk & Sozdemir, 2015). Το έλλειμμα τελικά ήταν ακόμα μεγαλύτερο με αποτέλεσμα το χρέος της Ελλάδας να είναι μη βιώσιμο. Σε περίπτωση μη εύρεσης του απαραίτητου χρηματικού κεφαλαίου η κυβέρνηση θα αναγκαζόταν να προβεί σε στάση πληρωμών του Ελληνικού Δημοσίου, πράξη που μόνο θα επιδείωνε την κατάσταση και θα επηρέαζε την Ευρωπαϊκή Ένωση στο σύνολό της. Έτσι, παρά τη λήψη διάφορων μέτρων η κυβέρνηση αναγκάστηκε να λάβει οικονομική βοήθεια από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω μιας συμφωνίας στις 23 Μαρτίου του 2010 (Ozturk & Sozdemir, 2015). Η συμφωνία περιείχε μέτρα επιτήρησης και οικονομικής πειθάρχησης της Ελλάδας, πρόληψης της απάτης, καταπολέμησης της διαφθοράς τα οποία ως επί τω πλείστον μεταφράστηκαν σε αυξήσεις φόρων, μειώσεις μισθών στον δημόσιο τομέα και αναδιαρθρώσεις του συστήματος συντάξεων (Ozturk & Sozdemir, 2015). Παρόλα αυτά η οικονομία δεν φάνηκε να ανακάμπτει με αποτέλεσμα την ψήφιση του μεσοπρόθεσμου προγράμματος τον Ιούνιο του 2011, το οποίο περιλάμβανε επιπρόσθετα οικονομική βοήθεια, νέα μέτρα λιτότητας και περικοπές, πιθανή πώληση δημόσιας περιουσίας και αναδιάρθρωσης ή «κουρέματος» του χρέους με σκοπό τη μακροπρόθεσμη μείωση

του χρέους σε βιώσιμα επίπεδα, αποκρατικοποιήσεις, απολύσεις, μειώσεις μισθών και περικοπές συντάξεων.

Τον Νοέμβριο του 2011 η κυβέρνηση Παπανδρέου παραιτήθηκε και λίγες μέρες αργότερα σχηματίστηκε υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Λουκά Παπαδήμο (Vasilopoulou & Halikiopoulou, 2013). Το δεύτερο μνημόνιο ψηφίστηκε 13 Φλεβάρη του 2012, και εκτός των άλλων εμπεριείχε την εντατικοποίηση των οικονομικών μέτρων, την περαιτέρω αναδιαμόρφωση του δημόσιου τομέα και την αλλαγή των εργασιακών σχέσεων στον ιδιωτικό τομέα (Baltas, 2013). Στις 11 Απριλίου ανακοινώθηκε η διεξαγωγή νέων εκλογών. Οι εκλογές της 6^{ης} Μαΐου δεν ανέδειξαν κυβέρνηση. Εντούτοις, άλλαξε ριζικά το πολιτικό σκηνικό της χώρας καθώς το συνδυαστικό ποσοστό των δύο δημοφιλέστερων κομμάτων των τελευταίων σαράντα χρόνων ήταν περίπου 30%, αυξήθηκαν τα ποσοστά των κομμάτων που εναντιώνονταν στις κυβερνητικές πολιτικές ενώ για πρώτη φορά η Χρυσή Αυγή, ένα εθνικιστικό, φασιστικό κόμμα κέρδισε έδρες στην βουλή με ποσοστό 7% (Vasilopoulou & Halikiopoulou, 2013). Στις 16 Μαΐου ορίστηκε υπηρεσιακή κυβέρνηση του Παναγιώτη Πικραμένου και προκηρύχθηκαν νέες εκλογές για τις 17 Ιουνίου. Νικητήριο κόμμα των εκλογών ήταν η Νέα Δημοκρατία, αλλά χωρίς αυτοδυναμία. Μετά από συζητήσεις τη νέα συγκυβέρνηση αποτέλεσε η Νέα Δημοκρατία, το ΠΑ.ΣΟ.Κ και η ΔΗΜΑΡ.

Θα ήταν αφελές να πιστέψουμε ότι τόσο σημαντικές αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό της χώρας οφείλονται αποκλειστικά στα οικονομικά προβλήματα. Σύμφωνα με την Παρασκευά-Βελουδογιάννη (2015) παράλληλα με την εμφάνιση των οικονομικών δυσχερειών εμφανίστηκε μια μετατροπή στον τρόπο άσκησης της κυβερνητικής εξουσίας. Συγκεκριμένα, το πρόταγμα της ισχυρής Ελλάδας, της οικονομικής ανάπτυξης, της άνθισης και της προόδου εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντικαταστάθηκε με τη ρητορική της «κρίσης χρέους», των αναγκαίων θυσιών από όλους για να σώσουμε τη χώρα, της πάταξης της διαφθοράς, τη μη δυνατότητας ανόδου. Μέχρι πρότινος η κυβερνητική εξουσία ασκούνταν με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η ομαλή διαβίωση των κοινωνικών στρωμάτων και να εκτονώνει τις αντιπαραθέσεις (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015). Αυτό επιτυγχανόταν με τη δημιουργία συμμαχιών ιδίως με τα μεσαία κοινωνικά στρώματα, τα οποία κρατούσαν την ισορροπία. Η συμμαχία μεταφραζόταν κάποιες φορές στην παραχώρηση υλικών διευκολύνσεων μετά από αγωνιστικές κινητοποιήσεις αλλά κυρίως στην «διαμόρφωση από την πλευρά της αστικής στρατηγικής ενός θετικού ιδεολογικού

προτάγματος εντός του οποίου σχεδόν το σύνολο των κοινωνικών ομάδων μπορούσε να αναγνωρίσει τον εαυτό του» (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015, σελ. 26). Έτσι, η πλειοψηφία των κοινωνικών ομάδων αφενός εργαζόταν για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής του αφετέρου έδειχνε εμπιστοσύνη στα κόμματα που παρήγαν τις θετικές ιδεολογικές συνθήκες, γεγονός που αντικατοπτριζόταν στα εκλογικά αποτελέσματα.

Η ύφεση διατάραξε το αστικό ιδεολογικό πρόταγμα. Αυτό έγινε εμφανές μέσω των κυβερνητικών επιλογών σχετικά με τη διαχείριση της κρίσης καθώς μόνο με μια μετατροπή του θα μπορούν να εφαρμοστούν τα μέτρα που θα οδηγούσαν στην επίλυσή της (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015). Προφανώς, στόχος ήταν η συνέχιση της ευνόησης των κοινωνικών στρωμάτων που στήριζαν την αστική στρατηγική. Ωστόσο μια τέτοια ευνόηση θα σήμαινε τόσο την αύξηση των κερδών των ευνοημένων στρωμάτων όσο την εφαρμογή σκληρών πολιτικών στα άλλα στρώματα γεγονός που θα διατάραζε την ισορροπία.

Εν τέλει, εφαρμόστηκαν σκληρά μέτρα με αποτέλεσμα τα μικροαστικά στρώματα να προλεταριοποιηθούν λόγω της επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσης και της απώλειας του ιδεολογικού προτάγματος και τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα να εξαθλιωθούν (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015). Η ισορροπία διαταράχθηκε και η μη αντικατάσταση της προηγούμενης ιδεολογίας με μία αντίστοιχη οδήγησε στην απόρριψη των κυβερνήσεων από μεγάλο αριθμό ατόμων που τις στήριζε. Η νέα κυβερνητική πολιτική στην προσπάθεια να διατηρηθεί στην εξουσία αυταρχικοποιείται και επενδύει στην ρητορική του φόβου και της νομιμότητας για να παραμείνει στην εξουσία (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015). Αυτό παρατηρείται και στα videos που θα αναλυθούν στη συνέχεια, όπως και η χρήση αυτών των ρητορικών.

Πριν την πραγματοποίηση της ανάλυσης πρέπει να διευκρινίσουμε τη νομική διαφορά των όρων «πρόσφυγα» και «μετανάστη». Σύμφωνα με τη Σύμβαση που αφορά τα Ειδικά Θέματα των Προβλημάτων των Προσφύγων στην Αφρική πρόσφυγας θεωρείται «Κάθε πρόσωπο που λόγω εξωτερικής επιδρομής, κατοχής, ξένης κυριαρχίας, γεγονότων που διαταράσσουν σοβαρά τη δημόσια τάξη είτε σε τμήμα είτε ολόκληρη τη χώρα καταγωγής ή ιθαγένειάς του, εξαναγκάζεται να εγκαταλείψει τον τόπο της συνήθους διαμονής του, με σκοπό να αναζητήσει καταφύγιο αλλού έξω από τη χώρα της καταγωγής ή της ιθαγενείας του» (Υπατη αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, 2009, σελ. 11) ενώ

«Μετανάστης είναι το πρόσωπο που για λόγους διαφορετικούς από εκείνους που αναφέρονται στον ορισμό εγκαταλείπει οικειοθελώς τη χώρα του με σκοπό να εγκατασταθεί αλλού. Μπορεί δε να ωθείται από την επιθυμία για αλλαγή ή για περιπέτεια ή από οικογενειακούς ή άλλους προσωπικούς λόγους. Εάν ωθείται αποκλειστικά από οικονομικά κίνητρα, είναι οικονομικός μετανάστης και όχι πρόσφυγας» (Υπατη αρμοστέια των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες 2009, σελ 22).

Στην παρούσα εργασία επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά ο όρος πρόσφυγας διότι ο διαχωρισμός θεωρείται τεχνητός και υποβιβάζει τη σοβαρότητα των προβλημάτων που οδηγούν τα υποκείμενα να αλλάξουν τόπο διαμονής. Για μας όλοι είναι πρόσφυγες που αναγκάστηκαν να μεταβούν σε άλλη χώρα προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης.

4.2 Ανάλυση videos

4.2.1 Οπτική ανάλυση

Αρχικά, ο κος Σαμαράς κοιτάει την κάμερα και στα δύο videos, τακτική που έχει δύο λειτουργίες. Η πρώτη αφορά την αναγνώριση του θεατή (Machin & Mayr, 2012) και η δεύτερη σχετίζεται με τον όρο «εικόνα απαίτησης» (demand image) που χρησιμοποιούν οι Kress και van Leeuwen (1996). Συγκεκριμένα, κοιτώντας τον θεατή αφενός αναγνωρίζεται η παρουσία του αφετέρου δημιουργείται μια πιο φυσική σχέση, όπως σε μια κοινωνική συναναστροφή με αποτέλεσμα να νιώθει ο θεατής ότι αναμένεται μια απάντηση από αυτόν.

Στο πρώτο χρονολογικά βίντεο με τίτλο «Α. Σαμαράς: Ο νόμος θα επιστρέψει στις πόλεις» ο κος Σαμαράς φαίνεται να βρίσκεται στο γραφείο του. Σε μία γωνία βλέπουμε τη σημαία της Ευρωπαϊκής Ένωσης φανερώνοντας τις φιλοευρωπαϊκές αντιλήψεις του κόμματος και την ελληνική σημαία υποδηλώνοντας τα πατριωτικά πιστεύω που ταυτίζονται με τη θρησκεία (τον χριστιανισμό στη δική μας περίπτωση), όπως είθισται να συμβαίνει στα δεξιά κόμματα. Επίσης, βλέπουμε στοίβες εγγράφων τοποθετημένες στο γραφείο του υπουργού, υποδεικνύοντας την εργατικότητα και τις μεγάλες απαιτήσεις του ρόλου του ως πρωθυπουργός. Στη συνέχεια, ο κος Σαμαράς κάθεται μπροστά από το γραφείο του ώστε να μην αποστασιοποιεί τους θεατές του video, να βρίσκεται κοντά τους. Επιπρόσθετα, βλέπουμε ότι φοράει κουστούμι που είθισται να προσδίδει κύρος και επαγγελματισμό. Τελευταίο σημείο που θα αναφερθεί είναι η αφίσα που απεικονίζει το κέντρο της Αθήνας και την Ακρόπολη.

Κατά την ίδρυση του ελληνικού κράτους έγινε μια προσπάθεια σύνδεσης ιστορικών γεγονότων που έλαβαν χώρα σε εδάφη που μετέπειτα δημιούργησαν την Ελλάδα, με το ελληνικό έθνος. Αυτή η απόπειρα στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία και διδάσκεται στα σχολεία. Ένα κομμάτι της είναι η σύνδεση της σύγχρονης Ελλάδας με την αρχαία Ελλάδα που έχει ως αποτέλεσμα την εθνική περηφάνια για το ένδοξο παρελθόν μας, σημαντικό κομμάτι του οποίου είναι η Ακρόπολη.

Στο δεύτερο χρονολογικά «Α. Σαμαράς - Η ασφάλεια είναι ιερό δικαίωμα» και διαρκεί 40 δευτερόλεπτα ο κος Σαμαράς έχει επισκεφθεί την περιοχή Άγιο Παντελεήμονα που βρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας. Συγκεκριμένα, οι δηλώσεις πραγματοποιούνται σε ανοιχτό χώρο, απ' ό,τι φαίνεται σε μια πλατεία. Με την επιλογή αυτού του σημείου επιτυγχάνει να γίνει αντιληπτός από διάφορες ηλικιακές ομάδες. Στη συνέχεια, παρατηρείται ότι ο κος Σαμαράς φοράει πουκάμισο και όχι κουστούμι όπως στο πρώτο video ίσως για να ταυτιστεί ευκολότερα το εκλογικό σώμα της περιοχής μαζί του, καθώς δε βρίσκεται σε πλούσια συνοικία. Τέλος, φαίνεται να στέκεται σε υπερυψωμένο σημείο έτσι ώστε να ξεχωρίζει, να συγκεντρώνει τα βλέμματα και υπενθυμίζει την εξουσία που διαθέτει σε αντίθεση με τους υπόλοιπους ανθρώπους που βρίσκονται στον ίδιο χώρο.

4.2.2 Ιδεολογική τοποθέτηση της Νέας Δημοκρατίας

Σε αυτό το υποκεφάλαιο θα διερευνηθεί η ευρύτερη ιδεολογική τοποθέτηση του κόμματος στο οποίο ήταν πρόεδρος ο κος Σαμαράς, σε σχέση πάντα με τον ρατσιστικό λόγο.

Στο δεύτερο χρονολογικά video που εξετάζεται ο κος Σαμαράς αναφέρει ότι: *«η ασφάλεια είναι ιερό δικαίωμα σε μια σωστή δημοκρατία και είναι ιερό δικαίωμα στον κάθε Έλληνα και στην κάθε Ελληνίδα»* (0:28). Αυτή η πρόταση εμπεριέχει πολλές συνυποδηλώσεις. Αρχικά, υπονοεί ότι οι πρόσφυγες παρακωλύουν τη σωστή λειτουργία ενός πολιτεύματος, αυτό της δημοκρατίας, προκαλώντας ανασφάλεια και φόβο. Δηλαδή οι πρόσφυγες είναι φορείς της ανασφάλειας και προκαλούν 'ανωμαλία' στην καθημερινότητα καταπατώντας ένα βασικό δικαίωμα. Επίσης, υπονοείται ότι οι πρόσφυγες δεν δικαιούνται το ιερό αυτό δικαίωμα της ασφάλειας, χωρίς επιχειρηματολογία για την υποστήριξη αυτής της άποψης. Σε αυτό το σημείο γίνεται προφανής ιεράρχηση, η οποία θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω, μεταξύ των Ελλήνων και των προσφύγων. Οι Έλληνες τίθενται ως ανώτεροι σε σχέση με τους πρόσφυγες, απλά και μόνο γιατί είναι Έλληνες που μένουν σε ελληνικό έδαφος.

Η σημασία του ζητήματος της ασφάλειας γίνεται ακόμα πιο φανερή αν παρατηρήσουμε τον τίτλο του δεύτερου video, ο οποίος είναι «*Η ασφάλεια είναι ιερό δικαίωμα*». Οι τίτλοι εΐθισται να αντιπροσωπεύουν το κεντρικό θέμα της ομιλάς, στη συγκεκριμένη περίπτωση, το βασικό επιχείρημα που θα αναπτυχθεί. Συνεπώς, το ζήτημα της ασφάλειας είναι πρωτεύον είναι αυτό που απασχολεί τον ομιλητή και θα αναλυθεί.

Έπειτα, το δεύτερο video και πάλι ξεκινάει με τις εξής προτάσεις: «*Σήμερα ήρθα στον Άγιο Παντελεήμονα να επαναλάβω τη δέσμευσή μου. Την Αθήνα που ξέραμε θα την βρούμε ξανά. Τις γειτονιές που ξέραμε θα τις έχουμε ξανά*». Σε αυτές γίνεται εμφανής η αναπόληση του παρελθόντος, η αγιοποίησή και η εξιδανίκευσή του μέσω της επίκλησης στο συναίσθημα. Το παρελθόν ήταν καλύτερο, οι όποιες δυσκολίες δε συγκρίνονται με τις σημερινές, κυρίως γιατί αυτές τις ξεπεράσαμε. Ο ομιλητής προβαίνει στη χρήση της αναπόλησης γιατί μας παρασύρει και μας επηρεάζει εύκολα. Το παρελθόν μας είναι γνωστό, δεν μας προκαλεί φόβο και ανασφάλεια. Αντίθετα, το νέο είναι απρόβλεπτο, διαφορετικό και πιθανώς επικίνδυνο. Αναβιώνοντας το παρελθόν βρίσκουμε παρηγοριά, οι αλλαγές ιδίως οι απρόσμενες και οι αιφνιδιαστικές είναι ανεπιθύμητες. Αν αυτές πραγματοποιηθούν προσπαθούμε να δράσουμε ώστε να αναιρεθούν. Στη συγκεκριμένη περίπτωση τα υποκείμενα των αλλαγών που οδηγούν στο βίωμα του φόβου και διαταράσσουν την ‘ομαλότητα’ είναι οι πρόσφυγες.

Συνεχίζοντας τη διερεύνηση του υλικού παρατηρείται ότι η έλευση των προσφύγων ορίζεται ως πρόβλημα και αναφέρεται ακριβώς ως τέτοιο σε τέσσερα διαφορετικά σημεία του πρώτου video (0:11, 0:50, 1:38, 4:51). Εντούτοις, δεν παρουσιάζεται ως ένα απλό ζήτημα αλλά ως ένα από τα μεγαλύτερα και σοβαρότερα προβλήματα της Ελλάδας του 2012, που επηρεάζει την κοινωνία στο σύνολό της. Συγκεκριμένα, «*το πρόβλημα της λαθρομετανάστευσης όχι απλώς μπορεί και πρέπει να λυθεί είναι ένα μεγάλο κοινωνικό ζητούμενο το οποίο πρέπει να το ακουμπήσουμε αμέσως, όχι μόνον με την έννοια της πρόνοιας αλλά με την έννοια του επείγοντος. Δεν πάει άλλο, το ποτήρι έχει ξεχειλίσει*» (πρώτο video, 4:51) και «*Σήμερα ήρθα στον Άγιο Παντελεήμονα να επαναλάβω τη δέσμευσή μου. Την Αθήνα που ξέραμε θα την βρούμε ξανά. Τις γειτονιές που ξέραμε θα τις έχουμε ξανά. Η εισβολή των παρανόμων θα τελειώσει.*» (δεύτερο video, 0:01).

Η ρητορική αυτή αποτελεί πυρήνα και των δύο ομιλιών και έχει ως αποτέλεσμα τον αποπροσανατολισμό από ουσιαστικότερα προβλήματα, τουλάχιστον κατά τη

γνώμη μας, όπως η οικονομική κρίση. Ταυτόχρονα, δημιουργεί έναν κοινό εξωτερικό εχθρό ώστε να ενωθούμε και να στραφούμε εναντίον του, αντί να στραφούμε εναντίον των πολιτικών που υλοποιούνται και δημιουργήσαν τα πραγματικά προβλήματα. Ο εχθρός στον οποίο μας παρακινεί να στραφούμε δεν είναι άλλος από τους πρόσφυγες, οι οποίοι κατασκευάζονται ως η πηγή των προβλημάτων μας, ως ένα φλέγον ζήτημα που πρέπει να λυθεί όσο το δυνατόν συντομότερα.

Στη συνέχεια, η παντελής έλλειψη αναφοράς παραγόντων που οδήγησαν τα υποκείμενα στη μετανάστευση κατασκευάζει τα ίδια τα άτομα ως πρόβλημα που εσκεμμένα και με δικιά τους ευθύνη δημιουργούν ζημιολύγες καταστάσεις σε μια άλλη χώρα. Παράλληλα, απολιτικοποιεί το ζήτημα της μετανάστευσης αφού δεν κάνει λόγο για τις συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν σε χώρες προέλευσης των προσφύγων και τις πολιτικές που δημιούργησαν αυτές τις συνθήκες. Με άλλα λόγια αποφεύγει να κριτικάρει το σύστημα του οποίου αποτελεί και ο ίδιος μέρος αποποιούμενος ευθύνες που του αναλογούν. Επιπρόσθετα, η κατασκευή των προσφύγων ως ίσως και το μεγαλύτερο ζήτημα της περιόδου δίνει την ευκαιρία στον κο Σαμαρά να αναλάβει δράση σε μια δύσκολη, σύμφωνα με εκείνον, κατάσταση στοχοποιώντας μια ομάδα ανθρώπων που είναι σε μεγάλο βαθμό ευάλωτη. Μέσω της διάστασης του «επίγοντος» που προσδίδει στη μετανάστευση και της επαναλαμβανόμενης δέσμευσής του κατασκευάζεται ως ένας ικανός πολιτικός που επιτέλους θα προβεί σε πράξεις, ως ένας ηθικός σωτήρας που επιτέλους θα μας σώσει από ένα καίριο πλήγμα.

Εν συνεχεία, αμφότερες οι ομιλίες καταλήγουν σε ένα ελπιδοφόρο μήνυμα νίκης: «Θα τα καταφέρουμε.» (δεύτερο video, 0:38), «Εγώ πιστεύω πραγματικά ότι και σε αυτόν τον τομέα η Ελλάδα μπορεί και πρέπει να τα καταφέρει.» (πρώτο video, 5:14). Και σε αυτά τα σημεία η μετανάστευση αναδεικνύεται ως ένα δύσκολο πρόβλημα. Μάλιστα είναι τόσο δύσκολο ώστε να χρειαζόμαστε ενθάρρυνση και αισιοδοξία για να ανταπεξέλθουμε σε αυτό. Επίσης, η χρήση του α' πληθυντικού στο δεύτερο video τοποθετεί τον κο Σαμαρά σε αυτούς που πλήττονται αλλά και σε αυτούς που πολεμούν για να βελτιώσουν την κατάσταση. Είναι συμπονετικός αλλά αγωνιστής. Είναι σύμμαχός μας.

Η ροή των προσφύγων στην Ελλάδα και η λύση του «προβλήματος», όπως αναλύθηκε προηγουμένως, περιγράφεται με στρατιωτικούς όρους. Συγκεκριμένα ο κο Σαμαράς κάνει λόγο για «εισβολή των παρανόμων» (δεύτερο video, 0:14), «Η Ελλάδα σήμερα έχει γίνει κέντρο λαθρομεταναστών, χρειάζεται να ανακαταλάβουμε τις

πόλεις μας» (πρώτο video, 0:18). Στη συνέχεια κάνει προτάσεις για την επίλυση του «προβλήματος». Ως προς την εξωτερική πολιτική θα «Πρέπει ταυτόχρονα να υπάρχει συνεργασία με τις άλλες χώρες που έχουν πρόβλημα [...] οι χώρες της νότιας Ευρώπης να μπορέσουν να διαμορφώσουν μια ασπίδα, ...» (πρώτο video, 1:33) και ως προς την εσωτερική πολιτική «θα πρέπει η αστυνομία να είναι προμηθευμένη με τα πιο σύγχρονα μέσα προκειμένου να αντιμετωπίσει το φαινόμενο. Θα πρέπει ταυτόχρονα να υπάρχει η ψυχολογία της διάθεσης για αλλαγή δηλαδή να υπάρχει η εντολή άνωθεν ...» (πρώτο video, 2:43).

Κατ' αρχάς, η χρήση αυτή της ορολογίας κατασκευάζει τους πρόσφυγες ως μαζική και οργανωμένη απειλή υπό τη μορφή στρατού με σκοπό να καταλάβει τη χώρα (Cottle, 2000). Αυτή η πεποίθηση θυμίζει τη θεωρία του ζωτικού χώρου που χρησιμοποίησε κατά κόρον ο Χίτλερ στις ομιλίες. (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015). Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία κάθε κράτος έχει συγκεκριμένες δημογραφικές και οικονομικές ανάγκες, οι οποίες του δίνουν το δικαίωμα να επεκταθεί σε άλλες περιοχές για να επιβιώσει. Παράλληλα, υπονοείται η ύπαρξη ενός κρυφού σχεδίου οραματιστές ή πiónια του οποίου είναι οι πρόσφυγες. Αυτό το σχέδιο στοχεύει στη 'διάβρωση' του εθνικού εδάφους, στην αλλοίωση του ελληνικού πολιτισμού και στην υποβάθμιση της καθημερινής ζωής. Συνεπώς οι πρόσφυγες κατασκευάζονται και ως δόλιοι, βίαιοι και επικίνδυνοι.

Παρόλο που ο κος Σαμαράς υποστηρίζει την εύρεση λύσεων μέσω θεσμικών και νομικών οδών η παρουσίαση των προσφύγων ως υπάρξεις που μας απειλούν ατομικά και εθνικά δεν μπορεί παρά να προτρέπει σε επιθετικές συμπεριφορές. Επιπρόσθετα, αντιφάσκει διότι υποστηρίζει τη λύση του «προβλήματος» «Με τον νόμο και τη στήριξη της Ευρώπης.» (δεύτερο video, 0:24) αλλά κάνει λόγο για ανακατάληψη των πόλεων μας και δημιουργία ασπίδας μεταξύ κρατών πράξεις που παραπέμπουν σε δημιουργία στρατού. Επίσης, η ενίσχυση της αστυνομίας, ενός κρατικού οργάνου, που εκτός των άλλων είναι υπεύθυνο για την καταστολή όποτε θεωρεί η εκάστοτε κυβέρνηση ότι αρμόζει, δημιουργεί την εικόνα εμπόλεμης κατάστασης.

Η ρητορική της υγιεινής και της αρρώστιας αξίζει ιδιαίτερης προσοχής καθώς είναι κυρίαρχη όταν γίνεται αναφορά στους πρόσφυγες⁴. Στο πρώτο video του κου

⁴ Η εμμονή στη ρητορική της υγιεινής της έγινε εμφανής και λίγες μέρες πριν τις εθνικές εκλογές του 2012 τόσο από την τότε πολιτική ηγεσία όσο και τα ΜΜΜ. Την περίοδο

Σαμαρά που εξετάζεται ειπώθηκαν οι φράσεις «*Η Ελλάδα σήμερα έχει γίνει κέντρο λαθρομεταναστών [...] υπάρχουν πολλές αρρώστιες*» (0:18), «...*να σταματήσει αυτό το άρρωστο πλέον φαινόμενο το οποίο ζούμε όλες αυτές οι χώρες.*» (1:59), αναφερόμενος στη «λαθρομετανάστευση», «*[η αστυνομία] να καθαρίσουνε το κέντρο, να φτιάξουν τους χώρους που θα μαζέψουνε τους λαθρομετανάστες τους παράνομους.*» (3:02)

Σύμφωνα με την Παρασκευά-Βελουδογιάννη (2015, σελ.107) «Τα ρητορικά σχήματα του υγιεινισμού [...] αποτελούν προϊόν μιας σκέψης που συγκροτείται πάνω στις αρχές της υγιεινής και ως εκ τούτου πάνω στις αρχές του διαχωρισμού, της κατηγοριοποίησης και της απόστασης. Έτσι, τα μέτρα αποπλυσμού του επικίνδυνου Άλλου, του «έξωθεν», προέρχονται από τις οδηγίες υγιεινής: προσδιορισμού του ιού-περιορισμός του φορέα – έλεγχος – εγκλεισμός-απομάκρυνση/απομόνωση - φυσική καταστροφή». Με άλλα λόγια ο πρόσφυγας κατασκευάζεται ως σκουπίδι, δηλαδή ως κάτι άχρηστο και επιβλαβές που πρέπει να ξεφορτωθούμε, ως κάτι βρώμικο που μας μολύνει. Το ελληνικό σώμα απειλείται. «Μέσω του πειθαρχικού ιατρικού λόγου, χαράσσεται μια διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο πολιτικό σώμα που χρήζει προστασίας και στα γυμνά ξένα σώματα που την απειλούν» (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015, σελ. 241-2). Αυτός ο τρόπος σκέψης παραπέμπει σε ένα βαθμό στη ναζιστική λογική κατά την οποία τα σώματα που πληρούν προκαθορισμένα κριτήρια θα προστατευτούν ενώ τα άλλα θα απομακρυνθούν, θα γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης, θα καταστραφούν (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015).

Ο κος Σαμαράς τότε έρχεται να σώσει τους Έλληνες. Έρχεται να τους διατηρήσει αγνούς και αμόλυντους, διαχωρίζοντας τους ‘μολυσμένους’ πρόσφυγες από τους ‘καθαρούς’ και υγιείς Έλληνες και απομονώνοντας τους πρώτους σε «χώρο φύλαξης-φιλοξενίας» (πρώτο video, 3:23). Η επιλογή της ονομασίας χώρος φύλαξη –

εκείνη ο τότε υπουργός Υγείας Ανδρέας Λοβέρδος εξέδωσε μια υγειονομική διάταξη 39, η οποία νομιμοποιούσε αναγκαστικούς ελέγχους για λοιμώδη νοσήματα σε άτομα που κάνουν χρήση ενδοφλέβιων ουσιών και σε εκδιδόμενα άτομα. Τη διάταξη ακολούθησαν μαζικές επιχειρήσεις της αστυνομίας κατά τις οποίες συνελήφθησαν ιερόδουλες, θετικές στον ιό HIV, με την κατηγορία ότι αποτελούν κίνδυνο για τη δημόσια υγεία. Στη συνέχεια δημοσιεύτηκαν φωτογραφίες τους και τα προσωπικά τους δεδομένα. Αυτές οι γυναίκες εξευτελίστηκαν δημόσια, υπέστησαν αναγκαστικούς ελέγχους τόσο αυτές όσο και τα παιδιά τους σε μερικές περιπτώσεις, διώχθηκαν ποινικά. Αναλυτικές πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένου ενός ντοκιμαντέρ, βρίσκονται στο <http://ruins-documentary.com/>.

φιλοξενίας είναι μια απόπειρα θετικής νοηματοδότησης των κέντρων κράτησης ή στρατοπέδων συγκέντρωσης, όπως αποκαλούνται παραπέμποντας στη ναζιστική Γερμανία, και υποβιβασμού μιας εξαιρετικά σοβαρής κατάστασης όπως είναι αυτή του εγκλεισμού των προσφύγων ώσπου να διερευνηθεί αν έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα, αν δικαιούνται άσυλο ή αν θα διωχτούν. Παράλληλα, μια τέτοια ονομασία είναι εν τη γενέσει της αντιφατική. Η λέξη φύλαξη σημαίνει «φρούρηση» (Τεγόπουλος-Φυτράκης, 2004, σελ. 978) δηλαδή το υποκείμενο αυτής είναι αναγκασμένο να την υποστεί ενώ φιλοξενία σημαίνει «υποδοχή και περιποίηση ξένων στο σπίτι ή στον τόπο μας» (Τεγόπουλος-Φυτράκης, 2004, σελ. 964) που υπονοεί τη δυνατότητα του φιλοξενούμενου να φύγει όποτε το επιθυμεί. Οι πρόσφυγες που συλλαμβάνονται δεν έχουν δυνατότητα διαμόρφωσης της μοίρας τους καθώς οδηγούνται απευθείας στα κέντρα κράτησης ή αστυνομικά τμήματα.

4.2.3 Επιχειρηματολογία

Στο παρόν υποκεφάλαιο θα αναλυθεί η επιχειρηματολογία που εμπεριέχει ρατσιστικά χαρακτηριστικά και χρησιμοποιείται με στόχο την προσέγγιση του εκλογικού σώματος.

Η ανάλυση θα ξεκινήσει με μία παραλλαγή της πολύ συνηθισμένης φράσης «Δεν είμαι ρατσιστής αλλά ..» μέσω της οποίας ο ομιλητής προσπαθεί να αποτρέψει τους δέκτες να τον χαρακτηρίσουν ως ρατσιστής τη στιγμή που εκφέρει ρατσιστικό λόγο (Van Dijk, 1984). Συγκεκριμένα, ακούμε τον κ. Σαμαρά να λέει το εξής: *«Δεν θα μας λένε εμάς ρατσιστές ή κάποιον άλλο ρατσιστή. Πονάμε γι αυτόν που έχει ανάγκη το ίδιο όμως πονάω για μια κυρία ... που ήρθε αφού την είχανε ληστέψει έξι φορές και μου λέει «Ρε Αντώνη, ήμαρτον, ήμαρτον. Που θα πάει αυτή η δουλειά;»»* (πρώτο video, 2:14).

Αρχικά, ξεκινάει η πρόταση στο α' πληθυντικό χωρίς όμως να διευκρινίζεται τι περιλαμβάνει αυτό ο αριθμός· μπορεί να αφορά τα υπόλοιπα μέλη της Νέας Δημοκρατίας και κατ' επέκταση τους υποστηρικτές του κόμματος ή όλους τους Έλληνες. Περαιτέρω ενδιαφέρον παρουσιάζει η εναλλαγή των προσώπων. Κρύβει τον εαυτό του μέσα στο α' πληθυντικό όταν αναφέρεται η λέξη ρατσιστές, και συνεχίζει με αυτόν το αριθμό όταν αναφέρεται στο συναισθηματικό βάρος θέλοντας να ενταχθεί σε ένα σύνολο με θετικά χαρακτηριστικά με το οποίο μπορούν να ταυτιστούν και οι θεατές. Παράλληλα, η άρνηση και η χρήση του α' πληθυντικού δίνει τη δυνατότητα να απομακρύνει από το πρόσωπό του την κατηγορία του

ρατσιστή και να υπερασπιστεί στην ολότητά της την ομάδα στην οποία εντάσσεται (van Dijk, 1992). Η κοινωνική διάσταση της άρνησης, όπως περιγράφεται, χρησιμοποιείται συχνά σε πολιτικές ομιλίες διότι απευθύνονται σε μεγάλο κοινό. Η ευρεία απεύθυνση έχει ως απόρροια να επηρεάζεται από αυτή την τεχνική μεγάλο τμήμα των δεκτών της με ζημιολύγες συνέπειες διότι βοηθάει τις κυρίαρχες ομάδες να δημιουργήσουν ομοφωνία που δύσκολα αμφισβητείται, λόγω της εξουσίας που διαθέτουν (van Dijk, 1992).

Έπειτα, συνεχίζει τη δεύτερη πρόταση με α' ενικό διαχωρίζοντας τον εαυτό του από το σύνολο, τοποθετώντας τον εαυτό του στο προσκήνιο και κατασκευάζοντας τον ως συμπονετικό και ευαίσθητο. Με άλλα λόγια, χρησιμοποιεί την τεχνική της άρνησης και της θετικής παρουσίασης του εαυτού (Augoustinos & Every, 2007). Επίσης, ξεκινάει την πρόταση με την άρνηση ενός χαρακτηρισμού ενώ στη συνέχεια χρησιμοποιεί την αντιθετική λέξη «όμως» σαν να αναιρεί αυτά που είπε πριν. Η επιλογή των λέξεων, ιδίως όσον αφορά πολιτικά ζητήματα είναι ιδιαίτερος σημαντική. Η γλώσσα όπως προαναφέραμε έχει επιτελεστική λειτουργία. Ως εκ τούτου, ακόμα και αν θεωρήσουμε ότι η χρήση της λέξης «όμως» έγινε εν τη ρύμη του λόγου είναι εμφανές ότι θεωρεί τον πόνο των Ελλήνων σημαντικότερο από αυτόν των αλλοεθνών απλά και μόνο γιατί είναι και αυτός Έλληνας. Δηλαδή ιεραρχεί τα πρόβλημα με βάση την εθνική ταυτότητα. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την αλλαγή του ύφους του κου Σαμαρά. Συγκεκριμένα όταν λέει «*Πονάμε γι' αυτόν που έχει ανάγκη*» μιλάει ήρεμα ενώ όταν λέει «*το ίδιο όμως πονάω για μια κυρία, το λεγα προχτές στον Πρετεντέρη στην τηλεόραση ...*» μιλάει πιο δυνατά με περισσότερη ένταση που θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως θυμός και κάνει εντονότερες χειρονομίες.

Στη συνέχεια, αναφέρεται στις δυσκολίες μιας Ελληνίδας κυρίας με την οποία ισχυρίζεται ότι συνομίλησε ενώ σε κανένα σημείο των ομιλιών δεν φαίνεται να έχει συνδιαλλαγή με πρόσφυγες ώστε να πληροφορηθεί τα δικά τους προβλήματα. Το παράδειγμα που αναλύει θα ήταν περιττό αν ο στόχος ήταν απλά να αντικρούσει τις κατηγορίες περί ρατσισμού και να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Θα αρκούσε απλά να ειπωθεί ότι βιώνει πόνο για αυτούς που πονάνε. Όμως, δημιουργεί ιεραρχίες με ανώτερους τους Έλληνες σε σχέση με τους πρόσφυγες, οι οποίες παρουσιάζονται εμμέσως ως 'φυσικό' γεγονός. Η εκχώρηση 'φυσικού' δικαιώματος σε ανώτερη θέση βρίσκεται στην καρδιά ρατσιστικών ιδεολογιών (van Dijk, 1992).

Στη συνέχεια είναι φανερό ότι και στα δύο videos ο κος Σαμαράς παρουσιάζει τα λεγόμενά του ως αντικειμενική πραγματικότητα, αποδεκτή από όλους. Ένα

εργαλείο που χρησιμοποιείται ως τεχνική πειθούς είναι η γενίκευση. Χαρακτηριστικές είναι οι παρακάτω προτάσεις «*Η εισβολή των παρανόμων θα τελειώσει.*» (δεύτερο video, 0:14), «*Το πρόβλημα είναι ως εξής: πρέπει πρώτα απ' όλα να δεχτούμε αυτό που βλέπουμε ότι υπάρχει. Η Ελλάδα σήμερα έχει γίνει κέντρο λαθρομεταναστών, χρειάζεται να ανακαταλάβουμε τις πόλεις μας στις οποίες οργιάζει το εμπόριο ναρκωτικών, η πορνεία, το παραεμπόριο, υπάρχουν πολλές αρρώστιες.*» (πρώτο video, 0:11), «*θεωρώ ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα έχει γίνει ότι ο απλός πολίτης θεωρεί ότι οι συμμορίες αυτές οι οποίες είναι γνωστό πια ότι υπάρχουν έχουν γίνει ένα κατεστημένο*» (πρώτο video, 0:50), «*Υπάρχει μία απογοήτευση. Παντού*» (πρώτο video, 1:21). Δε θεωρεί ότι χρειάζεται να δώσει κάποια στοιχεία που θα αποδεικνύουν τα λεγόμενά του ή να αναφέρει ότι παραθέτει απλώς την οπτική του. Με αυτό τον τρόπο κατασκευάζει τον εαυτό του ως ειδήμονα, ως μέντορα. Η κατασκευή του εαυτού του ως ειδικού συνεπάγεται αφενός ότι δεν υπάρχει λόγος να τον αμφισβητούμε αφού φαίνεται να έχει δίκιο αφετέρου ότι δεν μπορεί να είναι ρατσιστής, απλά περιγράφει την πραγματικότητα όπως διαμορφώνεται καθημερινά. Τα λεγόμενά του δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως ρατσιστικά, ούτε οι ομοϊδέατες του ως ρατσιστές. Άρα, όσοι συμφωνούν με τις απόψεις του μπορούν να καθησυχάσουν τις συνειδήσεις τους, αν βέβαια τους προβληματίζουν.

Η ορθότητα της λογικής του ενισχύεται από τον συνεχή χαρακτηρισμό των προσφύγων ως εγκληματίες που παρανομούν τόσο μπαίνοντας στην χώρα χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα όσο και κατά την παραμονή τους στη χώρα. Συγκεκριμένα, ο κος Σαμαράς αναφέρει: «*Η εισβολή των παρανόμων θα τελειώσει.*» (δεύτερο video, 0:14), «*Διάβαζα τα μηνύματα για τη λαθρομετανάστευση ...*» (πρώτο video, 0:01), «*Η Ελλάδα σήμερα έχει γίνει κέντρο λαθρομεταναστών, χρειάζεται να ανακαταλάβουμε τις πόλεις μας στις οποίες οργιάζει το εμπόριο ναρκωτικών, η πορνεία, το παραεμπόριο, υπάρχουν πολλές αρρώστιες.*» (πρώτο video, 0:18), «*... η Ευρωπαϊκή Ένωση να αποφασίσει επιτέλους να υπάρχει μια κοινή πολιτική για τη λαθρομετανάστευση*» (πρώτο video, 2:07), «*[η αστυνομία] να καθαρίσουνε το κέντρο, να φτιάξουν τους χώρους που θα μαζέψουνε τους λαθρομετανάστες τους παράνομους.*» (πρώτο video, 3:03), «*... ο διάλογος ο δημόσιος με τον δήμο με τους κατοίκους του δήμου με το τι πρόκειται να κερδίσει ένας δήμος από το να έχει έναν τέτοιο χώρο φύλαξης – φιλοξενίας των λαθρομεταναστών ...*» (πρώτο video, 3:14), «*Γι' αυτό τον λόγο πιστεύω ότι το πρόβλημα της λαθρομετανάστευσης όχι απλώς μπορεί και πρέπει να λυθεί είναι ένα μεγάλο κοινωνικό ζητούμενο ...*» (πρώτο video, 4:59).

Η είσοδος στη χώρα χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα είναι όντως παράνομη. Εντούτοις, ο τρόπος με τον οποίο χαρακτηρίζονται τα υποκείμενα που προβαίνουν σε αυτή την ενέργεια έχει πολιτικό βάρος και συνέπειες. Ο κος Σαμαράς επιλέγει να ονομάσει αυτούς τους ανθρώπους παράνομους και λαθρομετανάστες. Το πρώτο συνθετικό της λέξης 'λάθρο' που προστίθεται στη λέξη μετανάστης κατασκευάζει μια παράνομη ύπαρξη, μια παράνομη υποκειμενικότητα. Το υποκείμενο που φέρει αυτό τον χαρακτηρισμό ορίζεται ευθύς αμέσως ως εγκληματίας, ως κάποιος που παραβαίνει τον νόμο, που δεν θα έπρεπε να υπάρχει και πρέπει να τιμωρηθεί. Δεν μας αφορούν άλλες ιδιότητές του εκτός αυτής, γεγονός που αναδεικνύεται περαιτέρω από την προσθήκη του προσφύματος στην αρχή της λέξης αλλά και από την επιλογή των συγκεκριμένων λέξεων ενώ υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι έκφρασης όπως για παράδειγμα άτομο χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα. Επίσης, γίνεται εμφανές ότι δεν αναγνωρίζεται διαφορετικότητα μεταξύ των προσφύγων, ή δεν αφορά τον ομιλητή, όλοι είναι ίδιοι στα μάτια του από τη στιγμή που 'τόλμησαν' να εισέλθουν παράνομα στη χώρα.

Εν συνεχεία, οι πρόσφυγες θεωρούνται πλέον υπεύθυνοι για την παρακμή της χώρας σε όλα τα επίπεδα αφού ζουν παρασιτικά σε αυτή και την επιβαρύνουν. Χάνουν την ανθρώπινη υπόστασή τους και γίνονται ευκολότερος στόχος. Η κατασκευή των προσφύγων ως λαθραίες και απαγορευμένες υπάρξεις μας 'επιτρέπει' να εκφράσουμε 'απαγορευμένα' ένστικτα από την κοινωνία. «Χτίζεται έτσι μια ψυχολογική γέφυρα μεταξύ της ανάγκης για δυσαρέσκεια ενάντια στην καταπίεση και της ανάγκης για δυσαρέσκεια ενάντια στους ανθρώπους χωρίς σπίτι και πατρίδα: αυτός που δεν έχει σπίτι είναι αυτός που αξίζει να μην έχει σπίτι.» (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015, σελ. 109).

Σε αυτό το σημείο θα επανέλθουμε στην κατασκευή των προσφύγων ως πρόβλημα δίνοντας έμφαση στο επιχείρημα καθεαυτό. Ακούμε τον κο Σαμαρά να αναφέρει ότι: «*Η εισβολή των παρανόμων θα τελειώσει. Αλλά όχι με αυτοδικίες, όχι με ακρότητες. Με τον νόμο και με τη στήριξη της Ευρώπης (δεύτερο video, 0:14)*», «*Δηλαδή οι χώρες της νότιας Ευρώπης να μπορέσουν να διαμορφώσουν μια ασπίδα, μια συνεργασία ούτως ώστε να σταματήσει αυτό το άρρωστο πλέον φαινόμενο το οποίο ζούμε όλες αυτές οι χώρες. Αυτή η συνεργασία θα πρέπει να εκδηλωθεί με συγκεκριμένα μέτρα από Ευρωπαϊκή Ένωση, δηλαδή η Ευρωπαϊκή Ένωση να αποφασίσει επιτέλους να υπάρχει μια κοινή πολιτική για τη λαθρομετανάστευση*» (πρώτο video, 1:49). Κατ' αρχάς, το πρόβλημα αναφέρεται ως τόσο φλέγον και επιβλαβές που θα ωθούσε τους

ίδιους τους πολίτες να πάρουν το νόμο στα χέρια τους και να ασκήσουν βία. Όμως, ο κος Σαμαράς μας αποτρέπει από τέτοιες συμπεριφορές και μας προτείνει τη νομική οδό. Παράλληλα, υπονοεί ότι αν εκλεγεί πρωθυπουργός της χώρας θα επιβάλλει τον νόμο, που τώρα δεν τηρείται και θα οδηγήσει τις χώρες την νότιας Ευρώπης έξω από το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκονται όσον αφορά τους πρόσφυγες. Φυσικά, αναφέροντας την Ευρωπαϊκή Ένωση κατασκευάζει το πρόβλημα ως τόσο σοβαρό και δυσεπίλυτο που θα λυθεί μόνο αν βοηθήσει αυτή.

Επιπρόσθετα, για να λυθεί το πρόβλημα στο εσωτερικό της χώρας *«θα πρέπει η αστυνομία να είναι προμηθευμένη με τα πιο σύγχρονα μέσα προκειμένου να αντιμετωπίσει το φαινόμενο. Θα πρέπει ταυτόχρονα να υπάρχει η ψυχολογία της διάθεσης για αλλαγή δηλαδή να υπάρχει η εντολή άνωθεν που λέμε από πάνω προκειμένου να ξέρουν ότι έχουν να κάνουν αυτή τη δουλειά: να καθαρίσουνε το κέντρο, να φτιάξουν τους χώρους που θα μαζέψουνε τους λαθρομετανάστες τους παράνομους»* (πρώτο video, 2:43) και *«Πρέπει επίσης να ελέγχονται και οι εκμισθωτές πριν εκμισθώσουν ακίνητα σε αλλοδαπούς. Να τους ζητήσουν πριν την εκμίσθωση: «κύριε έχεις ταυτότητα; Έχεις άδεια παραμονής;» και να είναι υπεύθυνος και αυτός ο οποίος θα δώσει σε κάποιον που δεν έχει ούτε ταυτότητα ούτε άδεια παραμονής την ενοικίαση ενός δικού του δωματίου που του ανήκει»* (πρώτο video, 3:48). Σε αυτά τα σημεία για άλλη μια φορά παρουσιάζεται η έλευση προσφύγων ως γιγάντιο πρόβλημα. Η αναφορά ενίσχυσης της αστυνομίας δημιουργεί εντύπωση επιδείνωσης της κατάστασης επιφέροντας φόβο και ανασφάλεια στους πολίτες. Ταυτόχρονα, δίνει τη δυνατότητα ελέγχου ιδιωτών σε άλλους ιδιώτες μεταβιβάζοντας αρμοδιότητες της αστυνομίας σε υποκείμενα χωρίς την ανάλογη εξουσιοδότηση. Επίσης, επιρρίπτει ευθύνες εμμέσως σε ιδιοκτήτες ακινήτων ως συνδημιουργούς του «προβλήματος της λαθρομετανάστευσης» γιατί δεν ελέγχουν τα νομιμοποιητικά έγγραφα των ενοικιαστών τους, χωρίς να έχουν τέτοια δικαιοδοσία.

Το τελευταίο επιχείρημα που θα αναλύσουμε είναι το εξής: *«Διάβαζα τα μηνύματα για την λαθρομετανάστευση από τον Ηλία, από τον Νίκο, από τον Φώτη, από τον Ξενοφώντα, από την Πέγκυ από τη Ρόδο»* (πρώτο video, 0:01) και *«πονάω για μια κυρία, το λεγα προχτές στον Πρετεντέρη στην τηλεόραση που ήρθε αφού την είχαμε ληστέψει έξι φορές και μου λέει «Ρε Αντώνη, ήμαρτον, ήμαρτον. Που θα πάει αυτή η δουλειά;»*(πρώτο video, 2:22). Στα παραπάνω σημεία ο κος Σαμαράς χρησιμοποιεί ιστορίες ανθρώπων για να κάνει πιο πειστικό το επιχείρημά του. Αυτό επιτυγχάνεται αφενός με επίκληση στο συναίσθημα αφετέρου δημιουργώντας την εντύπωση ότι το

ζήτημα όντως απασχολεί τον κόσμο σε τέτοιο βαθμό που απευθύνονται σε έναν αρχηγό κόμματος, υποψήφιο πρωθυπουργό της Ελλάδας. Φυσικά το γεγονός ότι απευθύνονται σε αυτόν για να πουν και να λύσουν τα προβλήματά τους κατασκευάζει τον πρώην πρόεδρο ως έναν ικανό πολιτικό, καλό ακροατή και άτομο που βρίσκει λύσεις.

5.ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Αρχικά, γίνεται εμφανές και μέσα από την παρούσα έρευνα ότι η άρθρωση του ρατσιστικού λόγου δεν καθιστά απαραίτητη τη χρήση εννοιών «φυλής» και «ράτσας». Πλέον, όπως αναφέρει και ο Balibar, ο νεορατσισμός δεν κηρύττει τη βιολογική και φυλετική ανωτερότητα (Balibar, 1988; Balibar, 1991α). Λόγω της διεθνοποίησης, των ραγδαίων πολιτικών εξελίξεων και της μετακίνησης των πληθυσμών ο νέος δέκτης του ρατσισμού είναι ο πρόσφυγας. Εντούτοις, η αλλαγή του δέκτη δε σημαίνει αλλαγή στην ιδεολογία και στον τελικό στόχο, ο οποίος είναι η διατήρηση της καθαρότητας του έθνους και η αποτροπή παρείσφρησης υποκειμένων, πολιτισμών, πρακτικών που θα το αλλοιώσουν.

Στην περίπτωση της Ελλάδας μετά την αρχή της ύφεσης και την επακόλουθη εφαρμογή σκληρών μέτρων φάνηκε η μείωση της αποδοχής των δημοφιλέστερων κομμάτων, ένα εκ των οποίων ήταν και είναι η Νέα Δημοκρατία. Σε μια προσπάθεια ισχυροποίησης της εξουσίας, αποκατάστασης της εμπιστοσύνης των πολιτών στο προαναφερθέν κόμμα και σταθεροποίησης της κατάστασης χρησιμοποιήθηκε η ρητορική του φόβου και της ανασφάλειας. Το γεγονός ότι χρησιμοποιήθηκε αυτή η ρητορική στις συγκεκριμένες συνθήκες δε σημαίνει απαραίτητως ότι υιοθετήθηκε ευκαιριακά. Γνώμη μας είναι ότι ακριβώς λόγω των συνθηκών δόθηκε η δυνατότητα να γίνουν αντικείμενο αναφοράς ρατσιστικές ιδέες, που ενυπήρχαν στις πολιτικές θέσεις του κόμματος. Η αποδοχή τους γίνεται πιθανότατα ευκολότερη διότι επιρρίπτονται ευθύνες σε υποκειμενικότητες 'διαφορετικές' από αυτές των Ελλήνων, που διαφοροποιούνται περαιτέρω μέσω του ρατσιστικού λόγου.

Συγκεκριμένα, ο κος Σαμαράς κατασκευάζει τους πρόσφυγες ως υποκείμενα που διαταράσσουν την κοινωνική ομαλότητα, ως μια οργανωμένη απειλή που θα εισβάλλει στη χώρα και θα ανατρέψει την ασφάλεια της καθημερινότητας των Ελλήνων. Με αυτό τον τρόπο κάνει σαφή διαχωρισμό μεταξύ των Ελλήνων και των αλλοεθνών, ανάγοντας τους δεύτερους σε επικίνδυνες υπάρξεις. Παράλληλα, προτείνει την ενίσχυση της αστυνομίας για την αντιμετώπιση του «προβλήματος της λαθρομετανάστευσης» πυροδοτώντας την κατάσταση. Συνεπώς, καλεί τους Έλληνες να ενωθούν παραβλέποντας όλες τις διαφορές τους διότι βρίσκονται υπό απειλή και πρέπει να προστατευθούν. Δημιουργεί εξιλαστήρια θύματα στα πρόσωπα των προσφύγων αποπροσανατολίζοντας τους αποδέκτες των ομιλιών του από τους υπαίτιους των 'πραγματικών' προβλημάτων τους στοχεύοντας εν μέρει στην επίτευξη

της κοινωνικής ειρήνης στο εσωτερικό της χώρας και την αποποίηση των ευθυνών που του αναλογούν. Το ιδεολόγημα του φόβου και της απειλής ενισχύεται με τη ρητορική της υγιεινής. Ο 'άλλος' δεν αποτελεί μόνο εθνική απειλή αλλά και προσωπική. Ο πρόσφυγας παρουσιάζεται ως κάτι άχρηστο και μολυσματικό. Ως εκ τούτου, πρέπει να απομακρυνθεί και να διαχωριστεί από τα υγιή ελληνικά σώματα. Παράλληλα, πραγματοποιείται ιεράρχηση με ανώτερους τους Έλληνες απλά και μόνο επειδή είναι Έλληνες. Παράλληλα, ο κος Σαμαράς αυτοπαρουσιάζεται ως ο σωτήρας τους που θα λύσει όλα τα προβλήματα τα οποία δημιούργησαν οι πρόσφυγες.

Από την επιχειρηματολογία που χρησιμοποίησε ο κος Σαμαράς για να προσεγγίσει το εκλογικό σώμα μπορούμε να εξάγουμε αρκετά συμπεράσματα. Κατ' αρχάς, χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της άρνησης και θετικής παρουσίασης του εαυτού. Με αυτό τον τρόπο επιχειρείται να απορρίψει την κατηγορία του ρατσιστή πριν ακόμα διατυπωθεί ώστε να μην παρερμηνευθούν τα λεγόμενά του. Βέβαια και σε αυτό το σημείο αποτυγχάνει διότι προβαίνει εκ νέου σε φανερή ιεράρχηση Ελλήνων και προσφύγων παίρνοντας το μέρος των ομοεθνών του. Εντούτοις, μια τέτοια άποψη 'δικαιολογείται' γιατί κατά τον κο Σαμαρά οι πρόσφυγες δημιουργούν τεράστιο πρόβλημα στη χώρα και στους πολίτες της αφενός λόγω της διαφορετικότητάς τους αφετέρου λόγω του καθεστώτος παρανομίας στο οποίο ζουν και αναπαράγουν. Η ύπαρξή τους δηλαδή γίνεται αντιληπτή και αναγνωρίζεται στο κοινωνικό πεδίο μέσα από την εικόνα της παραβατικότητας (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015). Όμως, ανάγονται σε απαγορευμένες υπάρξεις σχεδόν μη ανθρώπινες ώστε να τις εξαφανίσουμε πάλι σε στρατόπεδα συγκέντρωσης χωρίς προβληματισμό και ενοχές. Παράλληλα, ο κος Σαμαράς αποδίδει στερεοτυπικά χαρακτηριστικά στους πρόσφυγες γεγονός που συνεισφέρει στον σχηματισμό ρατσιστικών κοινοτήτων (Balibar, 1991α).

Καταληκτικά, μπορούμε να εξάγουμε δύο συμπεράσματα. Πρώτον, ένας σκοπός των ομιλιών είναι να αντληθεί η συναίνεση από το κοινό για τις δράσεις που προτείνει ο κος Σαμαράς. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της δημιουργίας συνθηκών φόβου, οι οποίες θα αρθούν αν προβούμε στις λύσεις που αναφέρθηκαν. Δεύτερον, ο ρατσιστικός λόγος που εκφράζεται από τον κο Σαμαρά ενέχει λογικό ειρμό, επιχειρηματολογία και προτάσεις για δράση. Συνεπώς, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως παραλήρημα αλλά ως συνειδητή πολιτική θέση και ιδεολογία. Ο ρατσισμός εγγράφεται σε πρακτικές, Λόγους και αναπαραστάσεις (Balibar, 1991α) και έχει συνέπειες σε όλο το φάσμα της ζωής (Balibar, 1988) ακόμα και την καθημερινότητα.

6. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

Είναι εξαιρετικής σημασίας κάθε ερευνητής και ερευνήτρια να αναγνωρίζει και να παραθέτει τους περιορισμούς της έρευνας που διεξήγαγε διότι είναι αδύνατον από τη φύση της έρευνας να μην υπάρχουν ελλείψεις όπως είναι εξίσου αδύνατο μια έρευνα να σχεδιαστεί και να διεξαχθεί υπό ιδανικές προϋποθέσεις και συνθήκες. Συνεπώς και η παρούσα έρευνα έχει κάποιους περιορισμούς που οφείλουμε να παραθέσουμε.

Κατ' αρχάς, το υπό μελέτη υλικό αποτελείται από δύο videos. Εσκεμμένα επιλέχθηκαν αυτός ο αριθμός videos, ώστε να γίνει όσο το δυνατόν 'βαθύτερη' και λεπτομερέστερη ανάλυση. Εντούτοις, ακριβώς λόγω του περιορισμού που θέτει ο αριθμός των videos δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι έχουμε μελετήσει την άρθρωση του ρατσιστικού λόγου στην ολότητά του. Επιπρόσθετα, δεν μπορούμε να υιοθετήσουμε αυτό τον ισχυρισμό διότι ομιλητής και των δύο videos είναι το ίδιο υποκείμενο, ο κος Σαμαράς. Καταληκτικά, οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα είναι ραγδαίες τα τελευταία χρόνια. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την πιθανή αλλαγή των 'θέσεων' του κόμματος ως προς κάποια ζητήματα ή την τροποποίηση των επιχειρημάτων που χρησιμοποιούν. Αναλυτικότερα, το γεγονός ότι το παρόν κόμμα μετατοπίστηκε στη θέση της αντιπολίτευση επιφέρει αλλαγές στον τρόπο που αρθρώνει τον ρατσιστικό λόγο. Ως εκ τούτου η παρούσα εργασία μπορεί απλά να σκιαγραφήσει την άρθρωση του, παρουσιάζοντας κάποια κοινά μοτίβα.

Λαμβάνοντας υπόψιν τους παραπάνω περιορισμούς θα μπορούσαμε να προτείνουμε ιδέες για μελλοντική έρευνα. Αρχικά, θα ήταν ενδιαφέρον να διερευνηθούν οι θέσεις που εκφράζει ο τωρινός πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας και το κόμμα γενικότερα, σχετικά με τους πρόσφυγες. Επιπρόσθετα, θα ήταν ωφέλιμη η μελέτη του μετασχηματισμού της ρητορικής της Νέας Δημοκρατίας στην παρούσα χρονική στιγμή διότι αποτελεί πλέον το κόμμα της αντιπολίτευσης. Συγκεκριμένα, θα ήταν ενδιαφέρον να διερευνηθεί η ύπαρξη τυχών μετασχηματισμών των θέσεων σε σχέση με τους πρόσφυγες καθώς και αν υιοθετούνται τα ίδια μοτίβα στην κατασκευή της ρατσιστικής ρητορικής. Στη συνέχεια, θα μπορούσε να αναζητηθεί η στάση της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ καθώς ισχυρίζεται ότι προέρχεται από διαφορετικό πολιτικό χώρο. Τέλος, θα ήταν χρήσιμο να μελετηθεί ο εσωτερικευμένος ρατσισμός.

Παράρτημα

Στη συνέχεια παρατίθενται οι απομαγνητοφωνημένες ομιλίες του κου Σαμαρά καθώς και τα links των videos ώστε να είναι εφικτή η ανεύρεση τους από οποιονδήποτε το επιθυμεί.

Νέα Δημοκρατία (2012, 19 Απρίλη). *Α. Σαμαράς: Ο νόμος θα επιστρέψει στις πόλεις.* Ανακτήθηκε στις 10/1/2015 από <https://www.youtube.com/watch?v=fXUXRwk7U6Q>

Διάβαζα τα μηνύματα για την λαθρομετανάστευση από τον Ηλία, από τον Νίκο, από τον Φώτη, από τον Ξενοφώντα, από την Πέγκυ από τη Ρόδο. Το πρόβλημα είναι ως εξής: πρέπει πρώτα απ' όλα να δεχτούμε αυτό που βλέπουμε ότι υπάρχει. Η Ελλάδα σήμερα έχει γίνει κέντρο λαθρομεταναστών, χρειάζεται να ανακαταλάβουμε τις πόλεις μας στις οποίες οργιάζει το εμπόριο ναρκωτικών, η πορνεία, το παραεμπόριο, υπάρχουν πολλές αρρώστιες. Δεν μιλάω μόνο για την Αθήνα, μιλάω και για ην περιφέρεια. Πρέπει επιτέλους να βάλουμε μια τάξη, να υπάρχει νόμος. Σήμερα ο νόμος δεν εφαρμόζεται σε τέτοιο μάλιστα βαθμό που θεωρώ ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα έχει γίνει ότι ο απλός πολίτης θεωρεί ότι οι συμμορίες αυτές οι οποίες είναι γνωστό πια ότι υπάρχουν έχουν γίνει ένα κατεστημένο. Κανείς δεν τις αλλάζει, κανείς δεν νοιάζεται, αστυνόμηση δεν υπάρχει, αν υπάρχει είναι περιορισμένη, αν μπει κάποιος φυλακή βγαίνει γρήγορα. Μπορεί να μπει σε φυλακή, φυλακές δεν υπάρχουν. Όμως υπάρχουν έτοιμες φυλακές και στη Νιγρίτα και στη Δράμα. Νιγρίτα Σερρών και στα Χανιά. Δεν τις έχουν ανοίξει ακόμα, δεν ξέρω γιατί. Υπάρχει μία απογοήτευση. Παντού. Ας το πάρουμε λοιπόν το θέμα πρώτα από όλα από την εξωτερική του όψη: Δουβλίνο 2 πρέπει να αλλάξει. Ξεκάθαρο. Πρέπει ταυτόχρονα να υπάρχει συνεργασία με τις άλλες χώρες που έχουν πρόβλημα. Γι' αυτό πήγα στην Ισπανία είδα τον Rajoy, πήγα στην Πορτογαλία είδα τον Coelho. Έχω μιλήσει και με τον πρωθυπουργό της Μάλτας και συμφωνεί και η Κύπρος. Δηλαδή οι χώρες της νότιας Ευρώπης να μπορέσουν να διαμορφώσουν μια ασπίδα, μια συνεργασία ούτως ώστε να σταματήσει αυτό το άρρωστο πλέον φαινόμενο το οποίο ζούμε όλες αυτές οι χώρες. Αυτή η συνεργασία θα πρέπει να εκδηλωθεί με συγκεκριμένα μέτρα από Ευρωπαϊκή Ένωση, δηλαδή η Ευρωπαϊκή Ένωση να αποφασίσει επιτέλους να υπάρχει μια κοινή πολιτική για τη λαθρομετανάστευση. Κοινή πολιτική. Δεν θα μας

λένε εμάς ρατσιστές ή κάποιον άλλο ρατσιστή. Πονάμε γι' αυτόν που έχει ανάγκη το ίδιο όμως πονάω για μια κυρία, το λεγα προχτές στον Πρετεντέρη στην τηλεόραση που ήρθε αφού την είχανε ληστέψει έξι φορές και μου λέει «Ρε Αντώνη, ήμαρτον, ήμαρτον. Που θα πάει αυτή η δουλειά;». Αυτό πια έχει αρχίσει και ακουμπάει την ίδια την έννοια της δημοκρατίας. Απ' την άλλη πλευρά, στο εσωτερικό θα πρέπει η αστυνομία να είναι προμηθευμένη με τα πιο σύγχρονα μέσα προκειμένου να αντιμετωπίσει το φαινόμενο. Θα πρέπει ταυτόχρονα να υπάρχει η ψυχολογία της διάθεσης για αλλαγή δηλαδή να υπάρχει η εντολή άνωθεν που λέμε από πάνω προκειμένου να ξέρουν ότι έχουν να κάνουν αυτή τη δουλειά: να καθαρίσουνε το κέντρο, να φτιάξουν τους χώρους που θα μαζέψουνε τους λαθρομετανάστες τους παράνομους. Σε αυτούς τους χώρους, όπου και αν είναι αυτοί, να υπάρχει προηγουμένως το αναγκαίο δηλαδή ο διάλογος ο δημόσιος με τον δήμο με τους κατοίκους του δήμου με το τι πρόκειται να κερδίσει ένας δήμος από το να έχει έναν τέτοιο χώρο φύλαξης – φιλοξενίας των λαθρομεταναστών, να μπορεί να υπάρχει δηλαδή μια αμοιβαία εμπιστοσύνη σε αυτό το οποίο θα κάνουμε, όπου πρέπει να το κάνουμε. Και βέβαια με την σύμφωνη γνώμη και χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση γιατί σήμερα είναι γνωστό ότι λεφτά δεν υπάρχουν κι ας έλεγε ο Παπαντρέου το αντίθετο. Πρέπει επίσης να ελέγχονται και οι εκμισθωτές πριν εκμισθώσουν ακίνητα σε αλλοδαπούς. Να τους ζητήσουν πριν την εκμίσθωση: «κύριε έχεις ταυτότητα; Έχεις άδεια παραμονής;» και να είναι υπεύθυνος και αυτός ο οποίος θα δώσει σε κάποιον που δεν έχει ούτε ταυτότητα ούτε άδεια παραμονής την ενοικίαση ενός δικού του δωματίου που του ανήκει. Ε αυτό πρέπει να σταματήσει, πρέπει υπάρχουν και ποινικές και ουσιαστικές διοικητικές κυρώσεις σε έναν αστυνομικό που κάνει ότι δεν το είδε ή σε ένα πολίτη που του εκμισθώνει το ακίνητό του χωρίς να υπάρχει τέτοια άδεια και χωρίς να υπάρχει τέτοια νομιμότητα εκείνο ο οποίος το θα ζήσει σ' αυτό. Αυτά είναι απλά πράγματα. Είναι θέματα τα οποία άπτονται της κοινής λογικής, δεν μιλάμε για τριτοβάθμιες εξισώσεις. Είναι θέματα τα οποία μπορεί να λυθούν, πρέπει να λυθούν και μπορεί να λυθούν άμεσα. Γι' αυτό τον λόγο πιστεύω ότι το πρόβλημα της λαθρομετανάστευσης όχι απλώς μπορεί και πρέπει να λυθεί είναι ένα μεγάλο κοινωνικό ζητούμενο το οποίο πρέπει να το ακουμπήσουμε αμέσως, όχι μόνον με την έννοια της πρόνοιας αλλά με την έννοια του επείγοντος. Δεν πάει άλλο, το ποτήρι έχει ξεχειλίσει. Εγώ πιστεύω πραγματικά ότι και σε αυτόν τον τομέα η Ελλάδα μπορεί και πρέπει να τα καταφέρει.

Νέα Δημοκρατία (2012, 8 Ιουνίου). Α. Σαμαράς - Η ασφάλεια είναι ιερό δικαίωμα. Ανακτήθηκε στις 1/11/2014 από:
<https://www.youtube.com/watch?v=vzofa3WNWJg>

Σήμερα ήρθα στον Άγιο Παντελεήμονα να επαναλάβω τη δέσμευσή μου. Την Αθήνα που ξέραμε θα την βρούμε ξανά. Τις γειτονιές που ξέραμε θα τις έχουμε ξανά. Η εισβολή των παρανόμων θα τελειώσει. Αλλά όχι με αυτοδικίες, όχι με ακρότητες. Με τον νόμο και με τη στήριξη της Ευρώπης. Γιατί; Γιατί η ασφάλεια είναι ιερό δικαίωμα σε μια σωστή δημοκρατία και είναι ιερό δικαίωμα στον κάθε Έλληνα και στην κάθε Ελληνίδα. Θα τα καταφέρουμε.

Βιβλιογραφία

- Άντερσον, Μ. (1997). *Φαντασιακές κοινότητες: στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Augoustinos, M., & Every, D. (2007). The language of “race” and prejudice: A discourse of denial, reason, and liberal-practical politics. *Journal of Language and Social Psychology*, 26(2), 123–141.
- Baker, P., Gabrielatos, C., KhosraviNik, M., Krzyzanowski, M., McEnery, T., & Wodak, R. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, 19(3), 273–306.
- Balibar, E. (1988). Έρευνες πάνω στον εθνικισμό και το ρατσισμό. *Θέσεις*, (25). Ανακτήθηκε στις 10/1/2016 από http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=233
- Balibar, E. (1991α). Is there a ‘Neo-Racism?’. Στο: Balibar, E. & Wallerstein, I., *Race, nation, class* (σελ. 17-28). London: Verso.
- Balibar, E. (1991β). Racism and nationalism. Στο: Balibar, E. & Wallerstein, I., *Race, nation, class* (σελ. 37-67). London: Verso.
- Baltas, N. (2013). The Greek financial crisis and the outlook of the Greek economy. *The Journal of Economic Asymmetries*, 10(1), 32-37.
- Bayram, F. (2010). Ideology and political discourse analysis: A critical discourse analysis of Erdogan’ s political speech. *Arecls*, 7, 23-40.

- Βεντούρα, Λ. (1994). *Μετανάστευση και έθνος: Μετασχηματισμοί στις συλλογικότητες και τις κοινωνικές θέσεις*. Αθήνα: Η Εταιρεία Μελέτης του Νέου Ελληνισμού.
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Bonilla-Silva, E. (1997). Rethinking Racism: Toward a Structural Interpretation. *American Sociological Review*, 62(3), 465-480.
- Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Chouliaraki, L., & Fairclough, N. (1999). *Discourse in late modernity: Rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Cottle, S. (2000). *Ethnic minorities and the media*. Buckingham: Open University Press.
- Δαφέρμος, Μ. (2008). Κοινωνικός κονστρουκτιονισμός και ανάλυση λόγου. *Ελεύθερα*, 4, 67-90.
- Fairclough, N. (1993α). Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: The universities. *Discourse & Society*, 4(2), 133–168.
- Fairclough, N. (1993β). *Discourse and social change*. Oxford, UK: Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. New York: Longman.
- Fairclough, N. (2001). The dialectics of discourse. *Textus*, 14(2), 231-242.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. London: Routledge.

- Fairclough, N., Mulderrig, J. & Wodak, R. (2011). Critical discourse analysis. *Discourse studies: A multidisciplinary introduction*, 357-378.
- Fredrickson, G. (2001). Racism, History of. *International Encyclopedia of The Social & Behavioral Sciences*, 12716–12720.
- Jones, J. and Peccei, J. S. (2004). Language and politics. Στο: Thomas, L.(ed.), *Language, society, and power*. New York: Routledge.
- Gergen, K. J. (1973). Social psychology as history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(2), 309–320.
- Gergen, K. J. (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American psychologist*, 40(3), 266.
- Kress, G. R., & van Leeuwen, T. (1996). *Reading images: The grammar of visual design*. New York: Routledge.
- Kuhn, T. S. (2008). *Η Δομή των Επιστημονικών Επανάστασεων*. Αθήνα: Σύγχρονα Θέματα.
- Lock, A. & Strong, T. (2010). *Social constructionism: Sources and stirrings in theory and practice*. Cambridge University Press.
- Machin, D., & Mayr, A. (2012). *How to do critical discourse analysis: A multimodal introduction*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Νέα Δημοκρατία (2012, 19 Απρίλη). Α. Σαμαράς: Ο νόμος θα επιστρέψει στις πόλεις. Ανακτήθηκε στις 10/1/2015 από <https://www.youtube.com/watch?v=fXUXRwk7U6Q>
- Νέα Δημοκρατία (2012, 8 Ιουνίου). Α. Σαμαράς - Η ασφάλεια είναι ιερό δικαίωμα. Ανακτήθηκε στις 1/11/2014 από: <https://www.youtube.com/watch?v=vzofa3WNWJg>

- Ozturk, S., & Sozdemir, A. (2015). Effects of global financial crisis on Greece economy. *Procedia Economics and Finance*, 23, 568-575.
- Παρασκευά-Βελουδογιάννη, Δ. (2015). *Ο εχθρός, το αίμα, ο τιμωρός: Αναλύοντας δεκατρείς λόγους του «Αρχηγού» της Χρυσής Αυγής*. Αθήνα: νήσος.
- Phillips, L. & Jørgensen, M. W. (2009). *Ανάλυση λόγου: θεωρία και μέθοδος*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Πουρκός, Μ. Α. (2010). Η έννοια της θεωρίας και ο ρόλος στην έρευνα των Κοινωνικών Επιστημών: Οι «Κρίσεις» και τα βασικά «παραδείγματα». Στο: Μ.Α., Πουρκός, Μ. Δαφέρμος (εισ., επιμ.), *Ποιοτική έρευνα στην ψυχολογία και την εκπαίδευση: Επιστημολογικά, μεθοδολογικά και ηθικά ζητήματα* (σελ. 225 -251). Αθήνα: Τόπος.
- Rattansi, A. (2007). *Racism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Sanson, A., Augoustinos, M., Gridley, H., Kyrios, M., Reser, J., & Turner, C. (1998). Racism and prejudice: An Australian psychological society position paper. *Australian Psychologist*, 33(3), 161–182.
- Schnapper, D. (2001). Race: History of the concept. *International Encyclopedia Of The Social & Behavioral Sciences*, 12700–12703.
- Τεγόπουλος-Φυτράκης (2004). *Μικρό ελληνικό λεξικό (τελευταία εκδ)*. Αθήνα: Εκδόσεις Αρμονία.
- Tenorio, E. H. (2011). Critical discourse analysis, an overview. *Nordic Journal of English Studies*, 10(1), 183-210.
- van Dijk, Teun A. (1984). *Prejudice in discourse: An analysis of ethnic prejudice in cognition and conversation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.

- van Dijk, T. A. (1992). Discourse and the denial of racism. *Discourse & Society*, 3(1), 87–118.
- van Dijk, T. (1993) Principles of critical discourse analysis, *Discourse & Society*, 4(2): 249–283.
- Vasilopoulou, S., & Halikiopoulou, D. (2013). In the shadow of Grexit: The Greek election of 17 June 2012. *South European Society and Politics*, 18(4), 523–542.
- Wetherell, M. & Still, A. (2005). Ρεαλισμός και σχετικισμός. Στο Sapsford, R., Still, A., Miell, D., Stevens, R., & Wetherell, M. (Επιμ.) *Η θεωρία στην κοινωνική ψυχολογία* (σελ. 143- 165). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Wodak, R., & Meyer, M. (2002). *Methods of Critical Discourse Analysis*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Yuval-Davis, N. (1993). Nationalism and racism. *Cahiers de recherche sociologique*, 20, 183–202.
- Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε για τους Πρόσφυγες. (2009). *Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων: Σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων*, (ΣΤ εκδ.). Αθήνα.